

Marjo Pajari

KADONNUTTA VANHEMPAA ETSIMÄSSÄ

Ajatuksia ja kokemuksia
hyvästä käytännöstä
kadonneen vanhemman
yhteydenotto prosessissa

Marjo Pajari

KADONNUTTA VANHEMPAA ETSIMÄSSÄ

Ajatuksia ja kokemuksia hyvästä käytännöstä
kadonneen vanhemman yhteydenotto-prosessissa

ISBN 978-952-67917-0-8 (sid.)
ISBN 978-952-67917-1-5 (PDF)

Taitto: Erja Saarinen

Saarijärven Offset Oy 2013

SISÄLLYS

Aluksi (Tarja Pösö)	5
1. Johdanto ja projektin taustaa (Kai Laitinen)	7
2. ”Kadonnutta” vanhempaa etsimässä -projekti	9
3. Kyselylomakkeiden keskeisiä tuloksia	13
3.1 Lasten alkukartoituslomakkeiden tuloksia	13
3.2 Henkilökunnan alkukartoituslomakkeiden tuloksia	16
4. Milloin vanhempi on kadoksissa?	18
4.1 Kadonneet vanhemmat	18
4.2 Minkälaisia vanhempien ”katoamisia” sijoitetut lapset kohtaavat?	19
5. Kadonneet vanhemmat lapsen näkökulmasta	22
5.1 Mikä on lapsen oikeus kadonneeseen vanhempaan?	22
5.2 Onko kadonneen vanhemman etsiminen lapsen kannalta oikein ja järkevää?	27
6. Toimivia käytäntöjä	32
6.1 Puheeksi ottaminen	32
6.2 Miten lapsen kanssa työskennellään yhteydenottoprosessin aikana?	33
6.3 Käytännön keinoja kadonneen vanhemman tavoittamiseksi	36
6.4 Mikä on toiminut hyvin yhteydenottoprosessissa?	39
6.5 Yhteydenottoprosessin muistilista	42
7. Lapsen tai nuoren muut sukulaiset	45
8. Tunteet pelissä	48
8.1 Lapsen tunnetyöskentely	48
8.2 Millaisia tunteita yhteydenottoprosessi herättää työntekijässä?	51
9. Haasteet ja sudenkuopat yhteydenottoprosessissa	53
9.1 Haasteista ja esteistä	53
9.2 Mikä ei ole toiminut yhteydenottoprosessissa?	57
9.3 Kun vanhempaa ei löydy tai vanhemman henkilöllisyys ei ole tiedossa	59
10. Yhteenvedo	60
 Tulevaisuuden näkymiä	 63
 Kuvat ja taulukot	 65
Kirjallisuusluettelo	66
Painamattomat lähteet	70

ALUKSI

Lastensuojelun pitkää kehityskaarta on kuvattu niin, että lastensuojelun tehtävä on muuttunut puuttuvien vanhempien korvaamisesta vanhemmuuden puutteiden täydentämiseksi. EIJ ry:n ja Marjo Pajarin ohjekirja muistuttaa, että lastensuojelun todellisuus on tuonkaltaista trendikuvausta moninaisempi: vanhempien puuttuminen kuvaa myös tämän hetken lastensuojelua mutta aikaisemmasta poiketen enemmänkin psykososiaalisen yhteyden puuttumisena.

Kadonneiden vanhempien käsite viittaa perhesuhteisiin, joissa lapsella ei ole tietoa vanhemman olemassaolosta ja olinpaikasta tai vanhempi ei ole yhteydessä lapseen. Käsite kuvaa ilmiötä, joka on lasten ja lastensuojelun kannalta keskeinen. Henkilökohtaisten juurten tunteminen on yhä tärkeämpi osa länsimaisen ihmisen identiteettiä ja henkilökohtaista elämää. Tämä koskee myös lastensuojelussa vartuvia lapsia. Vaikka perhesiteillä ei olisikaan pohjaa yhteisesti eletyssä arjessa, voi taustan ja perhe- ja sukusuhdetunteminen olla lapselle hyvin merkityksellistä.

Ohjekirja tuo esiin näkemyksiä, perusteluita ja haasteita, jotka liittyvät yhteydenpidosta vetäytyneiden vanhempien ja lasten välisten suhteiden (uudelleen) luomiseen ja ylläpitoon. Teksti pohjautuu lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien ammattilaisten kokemuksiin. Yksinkertaisia, kaikkiin suhteisiin, lapsiin ja sijaishuoltotilanteisiin sopivia ratkaisuja ei pyritä esittelemään vaan lastensuojelun ammattilaisia ohjataan toimimaan harkiten, lapsen toiveita ja oikeuksia sekä vanhempien tilannetta kunnioittaen.

Kunnioitus onkin yksi vahvimmin kirjasesta välittyvistä viestistä. Yhteyden etsiminen, luominen ja ylläpitäminen herättävät yhtä lailla toiveita kuin pettymyksiä, ja ne tuovat niin iloa kuin surua. Kokeneinkaan ammattilainen ei voi ennakoida kaik-

kia yhteydenpidon luomisessa esiin tulevia asioita. Kirja opastaa kunnioittamaan eri osapuolia ja heidän kokemuksiaan, ratkaisujaan, tunteitaan ja tarvitsemaansa aikaa. Näkökulma asettuu lapsen puolelle. Lasta ei pyritä pakottamaan vanhempien etsimiseen, sillä yhteydenpitoa tai sen luomista ei voi perustaa paktoon. Pakko ei toimi yhteydenpidosta vetäytyneiden vanhempienkaan kohdalla.

Kadonneiden vanhempien etsiminen on räväkästä nimestä huolimatta vaativaa ja sensitiivistä toimintaa. Se koskettaa niin lasten, vanhempien kuin ammattilaisten inhimillisyyden ydintä ja kutsuu vanhemmuus-, perhe- ja sukulaissuhteiden yhteyteen. Se, että kadonneiden vanhempien etsintä tunnistetaan lastensuojelussa tärkeäksi, mutta arjessa ainakin ajoittain sivuun jääväksi tehtäväksi, kertoo, että ohjekirjasen aihe on tärkeä. Kokemuksia, arvopohdintoja ja koeteltuja käytäntöjä tulee jakaa jatkossakin.

Tarja Pösö
Sosiaalityön professori
Tampereen yliopisto

1. JOHDANTO JA PROJEKTIN TAUSTAA

Kai Laitinen

Suomalaisessa yhteiskunnassa niin avio- kuin avoerot ovat lisääntyneet viime vuosikymmenten aikana merkittävästi. Suuri osa lastensuojelulaitoksissa elävistä lapsista ja nuorista joutuu jakamaan kokemuksen perheiden hajoamisesta. Joillakin heistä ei myöskään ole yhteyttä osaan sukulaisistaan, kuten isään, äitiin, sisaruksiin tai isovanhempiin. Samalla monia näistä lapsista vaivaa yksinäisyyden tunne ja irrallisuuden kokemus.

Yksilön identiteetti rakentuu peruskokemukselle kuulumisesta johonkin yhteisöön, joka on minua varten olemassa ja jonka jäsen olen luonnostaan ilman ehtoja. Kysymykset omasta itsestä, kuka olen ja mistä tulen, merkitsevät yksilölle ja hänen kehitykselleen jotain hyvin perustavanlaatuisia ja olennaisia.

Monilla lastensuojelulaitoksissa asuvilla lapsilla ja nuorilla on elämässään merkittävää pahoinvointia ja osalla lisäksi epäsosiaalista käytöstä. Ajatus projektin ja ohjekirjan tarpeellisuudesta perustuu kokemustietoon siitä, että yksi keskeinen syy tähän oirehdintaan voi olla katkennut yhteys omaan lähisukulaiseen, joka varsin usein on isä. Joissain tapauksissa tämä saattaa olla jopa tärkein yksittäinen tekijä lapsen ja erityisesti nuoren pahoinvoinnille.

Valitettavasti meillä on ollut hyvin vähän dokumentoitua tietoa siitä, kuinka paljon suomalaisissa lastensuojelulaitoksissa on lapsia, joiden vanhempi on kadoksissa, tai onko heidän kanssaan keskusteltu mahdollisuudesta ottaa yhteyttä kadonneeseen vanhempaan tai muuhun lähisukulaiseen. Emme myöskään ole tiedäneet, mi-

ten yhteydenotto prosessit ovat edenneet tai miten lapset ovat kokeneet vanhemman löytymisen ja suhteen mahdollisen rakentumisen tai torjutuksi tulemisen kadonneen vanhemman taholta.

Lastensuojelulaitoksista on vuosikaudet otettu yhteyttä kadonneisiin vanhempiin, mutta tämä työ ei ole ollut kovin systemaattista eikä kyseessä olevia prosesseja ole käsityksemme mukaan juurikaan dokumentoitu. Myöskään kokemuksia näistä prosesseista ei ole aiemmin ainakaan merkittävässä määrin kerätty talteen.

Lastensuojelussa jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla oikeus saada tukea, jossa hänelle tarjotaan mahdollisuus yrittää ottaa yhteyttä kadonneeseen lähiomaaiseensa, mikäli sitä ei ole erikseen viranomaistoimenpiteillä kielletty. Tämä tuki ei saa olla kiinni työntekijän työorientaatiosta tai siitä, muistaako yksittäinen työntekijä ottaa asiaa puheeksi lapsen kanssa, vaan sen kuuluu olla systemaattinen prosessi. Intervention mahdollisuuden tulee olla sijaishuollon yksiköiden laatujärjestelmissä sisäkirjoitettuna. Vastuutyöntekijöiden ammattitaitoa on arvioida tälle interventiolle paras mahdollinen ajankohta – luonnollisesti lapsen toiveita kuunnellen.

Ajatus lähiomaisten merkityksen tärkeydestä on noussut esiin muun muassa psykoterapeutti Esko Varilon kehittämän Solveig-terapian eli menneisyysmatkailun myötä. Myös Pelastakaa Lapset ry:n SILTA-projektissa on rakennettu vuorovaikutussuhdemallia lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten ja heidän lähiomaistensa välille. Kyseiset innovaatiot ovat tuoneet merkittävää uutta sisällöllistä ajattelua ja käytäntöä lastensuojelumme arkeen. Kadonnutta vanhempaa etsimässä -projektin ja ohjekirjan fokus on kuitenkin rajatumpi ja liittyy prosessiin, jossa kadonnutta yhteyttä etsitään ja yhteyden rakentumiselle pyritään järjestämään puitteet. Esimerkiksi SILTA-mallin käytännöillä on mahdollista jatkaa työskentelyä tästä eteenpäin.

Kadonneiden vanhempien etsimisen teema on laajemminkin ajankohtainen ja tärkeä suomalaisessa lastensuojelussa ja yhteiskunnassa. Toivottavasti ohjekirja ja projekti ovat voineet tuoda teemaa suomalaisen lastensuojelun keskustelun agendalle ja yhä useammat lastensuojeluyksiköt liittävätkin näkökulman ja työskentelyteeman osaksi omaa laatujärjestelmäänsä. Kysymys ei ole ainoastaan lastensuojelulaitosten toimintatavoista, vaan haaste tulee esittää myös kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja liittää lastensuojelun avohuollon tukitoimiin, ammatillisten perhekotien, sijaisperheiden ja perheneuvoloiden vastuuseen toimia lapsen tai nuoren paremman huomisen puolesta.

Ohjekirjan tehtävänä on kulkea mukana kadonneen vanhemman etsinnässä ja jakaa sitä merkittävää kokemustietoa, jota on kerätty 145:ltä lastensuojelulaitoksessa työskentelevältä alan ammattilaiselta. Projektin aikana ja ohjekirjassa on ollut erityisen tärkeää tuoda esiin sijaishuollon työntekijöiden hiljaista tietoa tästä tärkeästä teemasta suomalaisessa lastensuojelussa. Toivottavasti tämä ohjekirja voi olla jatkossa kannustamassa lastensuojelun merkittävien teemojen julkittuomista työnteki-

jöiden hiljaisen tiedon kokoamisen ja julkaisemisen myötä.

Projektin tavoitteena on ollut myös lisätä lastensuojeluorganisaatioiden yhteistyötä, mikä onkin toteutunut muun muassa ohjausryhmän toiminnassa sekä EHJÄ ry:n hallituksen jäsenten avustuksella saadussa laajassa aineistossa. Lastensuojelutyön laadun kehittymisen edellytyksenä on luonnollisesti yhä laajemman ja avoimemman yhteistyökulttuurin syntyminen.

Projektin perusajatus on alun perin syntynyt lastensuojelulaitoksissa niistä muutamista tilanteista, joissa työntekijä on ymmärtänyt kysyä nuorelta hänen kiinnostustaan etsiä yhdessä kadonnutta vanhempaa. Intuitiivisesti on voinut aistia ja ymmärtää, että näissä tilanteissa olemme olleet nuoren kannalta tekemisissä jonkin erityisen merkittävän asian kanssa.

Yhteys omaan vanhempaan voi muuttaa lapsen elämän ja peruskokemuksen itsestä merkittävästi niissäkin tapauksissa, joissa vanhempi ei kykene olemaan yhteydessä lapseen. Epätietoisuus voi muuttua tietoisuudeksi ja vapauttaa lapsen tai nuoren jatkamaan eteenpäin elämässään.

2. ”KADONNUTTA” VANHEMPAA ETSIMÄSSÄ -PROJEKTI

”Kadonnutta” vanhempaa etsimässä on Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n ja sen yhteistyöorganisaatioiden projekti, joka toteutettiin vuosina 2011–2013. Projekti oli Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama. Projektikoordinaattorina toimi YTM, sosiaalityöntekijä Marjo Pajari. Hänen apunaan oli yhteistyöorganisaatioiden edustajista koostuva ohjausryhmä¹. Projektin maantieteellinen levinneisyys on esitelty kuvassa 1.

Projektin tarkoituksena on ollut

- ☞ selvittää niiden EHJÄ ry:n yhteistyöorganisaatioiden lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten määrää, joiden toinen tai kumpikin biologinen vanhempi on kadoksissa lapsen elämästä
- ☞ kerätä tietoa kokemuksista ja käytännön tilanteista, joissa lastensuojelulaitosten työntekijät ovat kohdanneet kadonneiden vanhempien teeman työskennellessään lasten kanssa
- ☞ tuottaa ohjekirjanen käytännön työntekijöille työskentelystä lapsen kanssa, jonka biologinen vanhempi on kadonnut

¹ Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi toiminnanjohtaja Kai Laitinen (EHJÄ ry) ja jäseninä olivat lastenkodin johtaja Tommi Hiltunen (Barnavårdsföreningen i Finland r.f.), lastensuojelupäällikkö Anna-Liisa Koisti-Auer (SOS-Lapsikylä ry), kehittämissuunnittelija Hanna Piironen (SOS-Lapsikylä ry), johtaja Janne Kankaanniemi (Kasvun Yhteisöt), lastenkodin johtaja Seppo Kinnunen (Pelastakaa Lapset ry), lastenkodin johtaja Pertti Kukkonen (Auta Lasta ry), palvelupäällikkö Janne Lehtimäki (Nuorten Ystävät -palvelut Oy) ja nuorisokodin johtaja Sarianna Reinikainen (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helsingin yhdistys ry).

- ☞ nostaa kadonneen vanhemman teema lastensuojelun keskustelun agendalle
- ☞ saada lastensuojelulaitokset tarjoamaan systemaattisesti lapselle tai nuorelle mahdollisuutta ”kadonneen” vanhemman etsimiseen, kun se on perusteltua
- ☞ saada lastensuojelulaitokset ottamaan kadonneen vanhemman etsiminen osaksi laatujärjestelmäänsä
- ☞ saada kunnat huomioimaan kyseinen teema, kun niissä laaditaan kilpailutusten kriteerejä.

Projektissa kadonnut vanhempi määriteltiin seuraavasti. Vanhempi on kadoksissa, kun

- 1) hänen olemassaolostaan tai olinpaikastaan ei ole tietoa
- 2) hänen henkilöllisyytensä tai olinpaikkansa on tiedossa, mutta vanhempi ei ole lainkaan yhteydessä lapseen eikä ole mukana lapsen asioissa
- 3) hänen henkilöllisyytensä tai olinpaikkansa on tiedossa, mutta vanhempi on ollut poissa lapsen elämästä tai lapsen asioiden hoidosta yli vuoden.

Projektin aikana tehdyistä kyselyistä ja haastatteluista kertyi suuri aineisto. Tässä ohjekirjassa esitellään projektin kannalta keskeiset asiat. Iso osa aineistosta jää julkaistavaksi myöhemmin ilmestyvässä väitöskirjassa. Vastaajat olivat kyselylomakkeita täyttäessään ja haastatteluun osallistuessaan tietoisia, että aineistoa tullaan käyttämään projektin jälkeen väitöskirjatutkimuksessa. Projektista on myös koottu loppuraportti², josta selviää tarkemmin muun muassa projektin aikataulu ja aineiston kerääminen käytännössä.

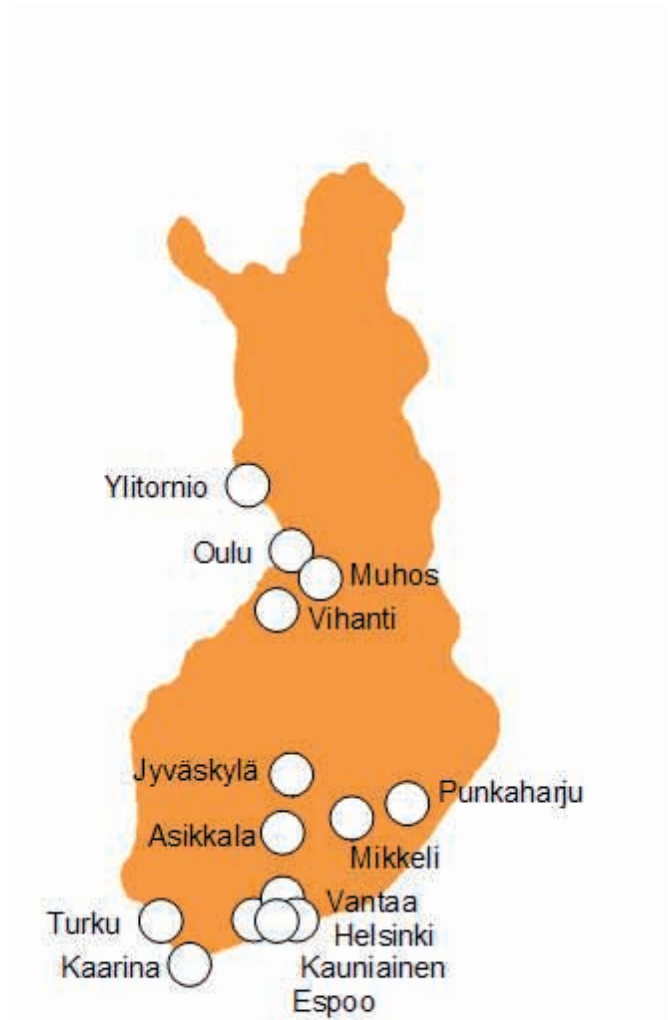
Selkeyden vuoksi ohjekirjassa käytetään omaohjaaja-ammattinimikettä, joka kuvaa sekä omaohjaajia, omahoitajia että kasvattajia. Käytössä oleva ammattinimike vaihteli eri lastensuojelulaitoksissa. Jatkossa myös lainausmerkit jätetään pois puhuttaessa ”kadonneesta” vanhemmasta, jotta tekstin lukeminen on sujuvampaa. Lainausmerkit projektin nimessä kuvaavat sitä, että vanhempi voi olla kadoksissa lapsen elämästä, vaikka hän on olemassa ja lapsi on hänestä myös tietoinen. Toisaalta vanhempi voi olla kokonaan kadoksissa lapsen elämästä – hänen henkilöllisyyttään ei ehkä pystytä edes todentamaan. Vanhempi voi siis olla kadoksissa lapsen elämästä usealla eri tavalla.

Ohjekirjan lopussa on luettelo kuvista ja taulukoista sekä tietoa muusta kuvituksesta. Mukana on myös aiheeseen liittyvä kirjallisuusluettelo sekä muutamia elokuvia, joihin projektikoordinaattori projektin aikana tutustui. Mikäli aihe kiinnostaa, kannattaa jatkossa perehtyä mainittuihin teoksiin ja hyödyntää niitä omassa työssä.

² Pajari Marjo, ”Kadonnutta” vanhempaa etsimässä -projektin loppuraportti (ks. kirjallisuusviitteet)

EHJÄ ry:n yhteistyöorganisaatiot projektissa

- 🌿 Auta Lasta ry
- 🌿 Barnvårdsföreningen i Finland r.f.
- 🌿 Kasvun Yhteisöt
- 🌿 Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helsingin yhdistys ry
- 🌿 Nuorten Ystävät -palvelut Oy
- 🌿 Pelastakaa Lapset ry
- 🌿 Perhekuntoutuskeskus Lauste ry
- 🌿 SOS-Lapsikylä ry

Kuva 1. Paikkakunnat, joissa projektissa mukana olevilla lastensuojelulaitoksilla on toimipisteitä

3. KESKEISIÄ TULOKSIA

3.1 Lasten alkukartoituslomakkeiden tuloksia

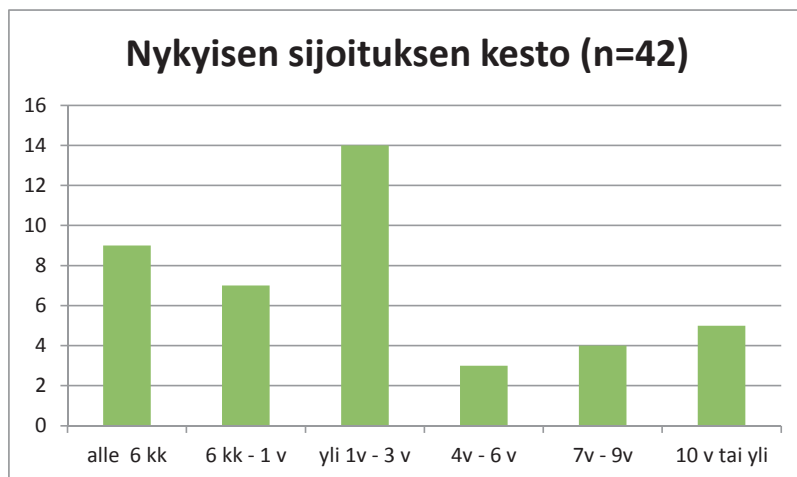
Lasten taustatietoja

Tutkimusajankohtana toukokuussa 2011 tutkimuksessa mukana olleiden lastensuojelulaitosten yksiköissä oli asukkaana yhteensä 373 lasta. Heistä 12 % ($n = 43$) oli sellaisia, joiden toinen tai kumpikin biologinen vanhempi oli kadonnut. Lastensuojelulaitosten työntekijät täyttivät kyselylomakkeen näistä 43 lapsesta, joiden kohdalla täyttyivät projektissa määritellyt kadonneen vanhemman kriteerit eli vanhempi oli ollut poissa lapsen elämästä vähintään vuoden ajan. Toisaalta projektin edetessä selvisi, että ns. on-off-vanhemmat ovat lastensuojelulaitoksissa asuvilla lapsilla melko tavallisia. Näihin vanhempiin ja kadonneen vanhemman tarkempaan määrittelyyn palataan tarkemmin luvussa 4.

Lapsista, joiden toinen tai kumpikin vanhempi oli kadoksissa, oli tyttöjä 30 % ($n = 13$) ja poikia 70 % ($n = 30$). Tutkittujen lastensuojelulaitosten asukkaista oli tutkimusajankohtana 39 % tyttöjä ($n = 147$) ja 61 % poikia ($n = 226$). Tässä tutkimuksessa pojilla oli hiukan useammin vanhempi kadoksissa elämästään.

Lapset olivat kyselyä tehtäessä keskimäärin 15-vuotiaita. Ikäjakama oli 9–20 vuotta. Eniten vastauksia oli täytetty 14–17-vuotiaiden ikäluokissa (79 %).

Suurimmalla osalla lapsista oli takanaan aikaisempia sijoituksia. Vain 12 % lapsista oli sijoitettuna ensimmäistä kertaa. Sijoituksia lapsilla oli keskimäärin 2,4. Aikaisempia sijoituksia lapsilla oli yhdestä kahdeksaan. Useimmiten lapsen sijoitus oli kestänyt nykyisessä sijoituspaikassa 1–3 vuotta. Yhden lapsen kohdalla sijoituksen kestoa ei mainittu. Sijoitusten pituuksien vaihtelu selittyy kyselyssä mukana olle-

Taulukko 1. Lapsen/nuoren sijoituksen kesto nykyisessä sijaishuoltopaikassa

den lastensuojelulaitosten erilaisuudella (muun muassa kriisiosastoja, koulukoteja ja pitkäaikaiseen sijoitukseen erikoistuneita yksiköitä).

Miksi vanhemmat ovat kadoksissa ja kuinka paljon kadonneita vanhempia on?

Molempien vanhempien kohdalla henkilökohtaiset ongelmat olivat yleisin syy kadoksissa olemiseen. Näitä olivat yleisyysjärjestyksessä päihdeongelmat, väkivalta ja rikollisuus, avio- ja avoerot sekä mielenterveysongelmat. Usein syy oli useamman edellä mainitun ongelman yhdistelmä. Lapsilla (n = 43) oli kadoksissa yhteensä 47 vanhempaa. Lapsista 36:lla kadonnut vanhempi oli isä. Kolmella lapsella oli kadoksissa äiti ja neljällä molemmat vanhemmat.

Erilaisia painettuja oppaita ja elokuvia, jotka liittyvät edellä mainittuihin vanhempien henkilökohtaisiin ongelmiin, on saatavilla. Kyseisiä materiaaleja voi käyttää apuna puhuttaessa näistä aiheista lapsen tai nuoren kanssa. Tarkemmat tiedot esimerkkioppaista³ sekä lisää oppaita löytyy kirjallisuusluettelosta.

³ *Lapset ja vanhempien päihdeongelma* -opaskirja käsittelee vanhemman päihderiippuvuutta lapsen silmin ja tarjoaa tietoa ja käytännön neuvoja lapsen auttamiseen (Holmberg, 2003). *Lapset ja perheväkivalta* on opaskirja, joka auttaa käsittelemään perheväkivaltakokemuksia turvallisesti yhdessä lapsen kanssa (Holmberg 2000). Edellä mainittua opaskirjaa voi käyttää yhdessä *Urhea Pikku-Nalle* -kuvakirjan kanssa. Sen avulla voi keskustella lapsen kanssa hänen tunteistaan ja kokemuksistaan Pikku-Nallen tunteiden ja kokemusten kautta. (Laiho, 2000.)

Emilia on Åsa Arnehedin elokuva vuodelta 2008. Elokuva kertoo tilanteesta, jossa toinen lapsen vanhemmista on vankilassa. Elokuvaan liittyy myös ohjaajan käsikirja. Käsikirjassa on muun muassa keskustelupohjia elokuvan juonen mukaan sekä harjoituksia pienemmille lapsille ja nuorille. (Painamattomat lähteet.)

Tytti Solantauksen *Käsikirja nuorille, joiden äidillä tai isällä on mielenterveyden ongelmia* saattaa antaa vinkkejä aiheen käsittelemiseen lapsen tai nuoren kanssa (Solantaus, 2008).

Miten vanhemman kadoksissa oleminen vaikuttaa työntekijän mielestä lapseen?

Yhdeksän lapsen (21 %) kohdalla kysymykseen ei osattu vastata, ei koettu, että asialla on vaikutusta lapseen, tai koettiin vaikeaksi arvioida kyseisen asian vaikutusta.

Vanhemman kadoksissa oleminen aiheutti erilaisia psyykkisiä oireita, kuten alakuloisuutta, turvattomuutta, vihamielisyyttä, itsetunto-ongelmia tai sulkeutumista pelimaailmaan, kahdeksalla lapsella (19 %). Muutaman lapsen kohdalla oli myös mainittu vakavampaa psyykkistä oireilua, jonka epäillään aiheutuvan ainakin osittain vanhemman kadoksissa olemisesta.

Kiinnostus kadonnutta isää kohtaan oli juuri hiljattain herännyt kolmella lapsella (7 %). Nämä lapset olivat lähestymässä murrosikää tai sen jo saavuttaneet. Usean lapsen osalta mainittiin, että lapsella tai nuorella on paljon kysymyksiä asiasta, asia mietityttää tai kadonnut vanhempi ja hänen puoleisensa suku askarruttavat. Kolmen lapsen (7 %) kohdalla mainittiin myös selkeästi ”miehen mallin puute” lapsen elämässä. Muutaman lapsen kohdalla isän henkilöys ei ollut lainkaan tiedossa, ja sen myötä lapsella tai nuorella oli esimerkiksi katkeruutta, itsetunto-ongelmia ja ”monenlaisia muita ongelmia”.

Mitä kadonneen vanhemman löytämiseksi on tehty? Miten kadonnut vanhempi on otettu huomioon työskenneltäessä lapsen kanssa?

Asiaa oli työstetty, vanhempaa oli konkreettisesti tavoiteltu tai etsitty 14 lapsen (33 %) kohdalla. Vanhempia oli kutsuttu esimerkiksi neuvotteluihin lapsen asioissa tai otettu yhteyttä yhteystietojen löydyttyä. Muutamista yhteydenotoista oli seurannut tapaamisia tai yhteydenpitoa jatkossa lapsen ja vanhemman välillä. Osa löydettyistä vanhemmista oli ilmoittanut, ettei halua pitää yhteyttä lapseen. Osaa ei ollut tavoitettu yrityksistä huolimatta, tai vanhempi ei vastannut yhteydenottoon lainkaan.

Konkreettisia keinoja vanhemman löytymiseksi tai lapsen ja vanhemman välisen suhteen mahdollistamiseksi olivat muun muassa seuraavat:

- 🌀 sosiaalityöntekijän toimet vanhemman löytämiseksi tai vanhemman olinpaikan tai nykyisen kunnon selvittämiseksi
- 🌀 sosiaalityöntekijän yhteydenotto vanhempaan
- 🌀 asian esille ottaminen nuorisopsykiatrian konsultaatiossa
- 🌀 perhetyö
- 🌀 sosiaalityöntekijän lähettämä kutsu vanhemmalle lasta koskeviin palavereihin
- 🌀 lapsen elämäntilanteiden, kirjeiden tai valokuvien lähettäminen vanhemmalle
- 🌀 omaohjaajan yhteys vanhempaan sähköpostitse
- 🌀 lapsen puhelinoimitukset vanhemmalle
- 🌀 vanhemman aktivoiminen osallistumaan lapsen asioihin

- ☞ SILTA-istunnot⁴
- ☞ sukupuoliyöskentely.

Yhdeksän lapsen (21 %) kohdalla kadonnutta vanhempaa ei ollut tavoiteltu, asian suhteen ei ollut tehty mitään konkreettista tai asiaa ei ollut huomioitu. Tämä tarkoittaa käytännössä joka viidettä lasta, jonka toinen tai kumpikin vanhempi on kadoksissa.

Kadonnutta vanhempaa ei ollut tavoiteltu toisen vanhemman ja mahdollisesti myös lapsen omasta toiveesta kuuden lapsen (14 %) kohdalla. Muutaman lapsen kohdalla viranomaiset olivat kieltäneet lapsen ja vanhemman tapaamiset lapsen edun tai turvakiellon vuoksi.

Vanhemman henkilöllisyys ei ollut lapsen tiedossa kolmen lapsen kohdalla, ja tätä asiaa oli yritetty työstää sekä toisen vanhemman että lapsen kanssa.

Lapsen kanssa työskenneltäessä kadonnut vanhempi oli huomioitu edellä mainittujen konkreettisten keinojen lisäksi muun muassa pitämällä kyseinen vanhempi mukana puheissa. Lisäksi oli yritetty mahdollistaa yhteydenpitoa lapsen ja kadonneen vanhemman välillä. Vaikeuksia tai traumoja lapsi–vanhempi-suhteessa oli työstetty esimerkiksi lapsen yksilöterapiassa.

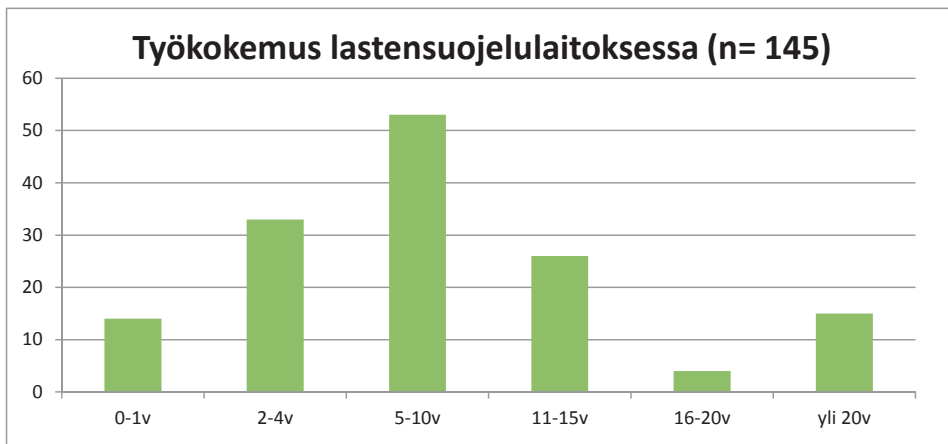
3.2 Henkilökunnan alkukartoituslomakkeiden tuloksia

Henkilökunnan kyselylomake lähetettiin 230 työntekijälle, joista 145 (63 %) palautti sen täytettynä. Kyselylomake jouduttiin projektin aikataulun vuoksi toteuttamaan kesälomakaudella, mutta siitä huolimatta vastausprosentti oli melko hyvä.

Kyselyyn vastanneista suurin osa (65 %) oli ohjaajia (ohjaaja, lastenkodin ohjaaja, vastaava ohjaaja). Suurimmissa lastensuojelulaitoksissa kysely toteutettiin vain valituissa yksiköissä tai esimerkiksi koko henkilökunnan sijasta kyselyyn vastasivat erityistyöntekijät. Muita vastanneiden ammattinimikkeitä olivat muun muassa kasvattaja, erityistyöntekijä, sosiaalityöntekijä ja psykologi.

Henkilökunnan työkokemus vaihteli alle vuodesta yli 20 vuoteen. Eniten työntekijöitä oli kategoriassa 5–10 vuotta työkokemusta. Tähän työkokemukseen laskettiin vain työkokemus lastensuojelulaitoksessa, mikä joidenkin työntekijöiden kohdalla ei kerro todellista työkokemusta lastensuojelualalla. Kyselyn kannalta oli hyvä, että

⁴ SILTA-työn tavoitteena on huostaan otetun lapsen elämäntarinan eheyttäminen ja sillan rakentaminen lapsen, lapsen läheisten ja lastenkodin välille. Lisäksi tavoitteena on lapsen biologisten vanhempien ja lapsen osallistaminen sillan rakentamiseen oman elämänsä asiantuntijoina sekä ammatillisen omahoitajuuden vahvistaminen. SILTA-istunnoista on kirjoitettu käsikirja, joka löytyy kirjallisuusluettelosta (toim. Kiiskinen & Eskelinen).

Taulukko 2. Työntekijöiden työkokemus lastensuojelulaitoksessa

vastaajien työkokemuksen määrä vaihteli näin suuresti, koska noviisin ja kokeneen työntekijän näkemykset samasta asiasta täydentävät toisiaan.

Työntekijöillä oli melko paljon kokemuksia kadonneiden vanhempien teemasta. Vajaalla 80 %:lla vastanneista oli kokemusta työhistoriansa ajalta sellaisista lapsista, joiden vanhempi tai vanhemmat ovat olleet kadoksissa. Näitä kokemuksia omaavista työntekijöistä noin kolmanneksella oli kokemusta kadonneen vanhemman etsimisestä ja lähes yhtä monella sijoitetun lapsen ja löytyneen vanhemman tapaamisesta. Vajaa kolmannes (28 %) vastaajista ilmoitti voivansa osallistua haastatteluun myöhemmin.

4. MILLOIN VANHEMPI ON KADOKSISSA?

4.1 Kadonneet vanhemmat

Projektissa vanhempi määriteltiin kadonneeksi silloin, kun hän on ollut poissa lapsen elämästä vähintään vuoden (ks. tarkka määritelmä luvussa 2). Alkukartoituksessa, haastatteluissa ja ohjausryhmän kanssa käydyissä keskusteluissa tuli ilmi, että ns. harmaalla alueella olevia ajoittain kadonneita vanhempia on huomattava määrä. Nämä ajoittain katoilevat ns. on-off-vanhemmat kuuluvat vaihtelevasti lapsen elämään. He saattavat välillä olla kadoksissa muutamasta viikosta useisiin kuukausiin. Kadoksissa olemisen syy liittyy useimmiten päihteiden väärinkäyttöön, mielenterveysongelmiin tai vanhemman uusiin ihmissuhteisiin.

Haastateltujen työntekijöiden mukaan on-off-vanhempi näkyy lapsessa tai nuoressa esimerkiksi vetäytymisenä, riehumisena, itkuisuutena, ahdistumisena, huolehtimisena ja puhelimen vahtimisena. Ajoittain katoileva vanhempi tuo lapsen elämään epäsäännöllisyyttä, huolta ja ”kauhun tasapainoa”. On-off-vanhempi näkyy myös väärinpäin kääntyneinä rooleina: lapsi ottaa vanhemman roolin ja on vanhemmasta huolissaan. Lapsi saattaa myös pohtia, mitä hänen pitäisi tehdä asian suhteen. Katoileva vanhempi saattaa aiheuttaa lapselle myös monia peräkkäisiä hylkäämisen kokemuksia.

Vanhempien puuttumista, erityisesti isää ja isättömyyttä, on pohdittu suomalaisessa kirjallisuudessa eri ammattilaisten silmin sekä omakohtaisena kokemuksena.

Tutustumalla erilaisiin aiheesta kirjoitettuihin kirjoihin, saattaa päästä lähemmäksi niitä tunteita ja ajatuksia, joita kadonnut vanhempi voi lapsessa herättää⁵.

Jatkossa tämän ohjekirjasen näkökulmat liittyvät niihin kadonneisiin vanhempiin, jotka on määritelty luvussa 2 mainittuihin kolmeen eri kategoriaan. Vanhempi on siis ollut kadoksissa lapsen elämästä ja lapsen asioiden hoidosta vähintään vuoden.

4.2 Minkälaisia vanhempien ”katoamisia” sijoitetut lapset kohtaavat?

Seuraavassa on muutamia esimerkkejä siitä, millaisia vanhempien katoamisia lastensuojelulaitoksessa elävät lapset kohtaavat. Työntekijöiden haastattelujen pohjalta nousivat esille vanhempien katoamisen ääripäät: kokonaan lapsen elämästä kadonnut vanhempi ja ajoittain kadoksissa oleva on-off-vanhempi. Lisäksi löytyi erilaisia katoamisia näiden väliltä. Kadoksissa oleva vanhempi on haaste lapselle katoamisen ”laadusta” huolimatta. Ajoittain kadonnut vanhempi saadaan takaisin osaksi lapsen elämää, mistä kertoo muutama esimerkki. Tapausten tunnistetiedot on muutettu. Tapaukset eivät myöskään välttämättä liity ajallisesti haastatteluhetkeen, vaan ne saattavat sijoittua hyvinkin pitkän ajan taakse työntekijän työuran pituuden mukaan.

Kokonaan kadoksissa oleva vanhempi on useammin isä kuin äiti. Tällainen on esimerkiksi tilanne, jossa äiti ei tiedä tai kerro lapsen isän henkilöllisyyttä.

⇒ *Lapsi, jonka kohdalla oli vain epäily isästä. Tässä tapauksessa lapsen äiti oli sairas, ja isyyttä ei ollut tunnustettu. Asiaa yritettiin käydä läpi äidin kanssa, mutta isän henkilöys vaihtui aina välillä äidin puheissa, ja kaikki oli niin epämääräistä, että asiaan ei tullut mitään tolkkua. Tässä tapauksessa oli hyvin vähän konkreettista, johon olisi voinut tarttua.*

⁵ Psykoanalyttikko Jorma Myllärniemi pohtii kirjassaan *Mieheksi ilman isää* muun muassa isättömyyden vaikutuksia yksilö-, perhe- ja yhteiskuntatasolla (Myllärniemi 2010). Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen teoksessa *Yhdessä isän kanssa* on kirjoitettu myös avioeron jälkeisestä isyydestä, eron myötä kadonneista isistä ja siitä, kun isää ei ole (Sinkkonen 2003). Toimittaja Ulla Riutan kirjassa *Eron lapset* aikuiset kertovat lapsuuden kokemuksistaan vanhempien erotessa. Moneen tarinaan liittyy toisen vanhemman katoaminen lapsen elämästä, useimmiten isän. (Riutta 2004.) Toimittaja Tuula Kasanen on kirjoittanut haastattelukirjan *Kenen lapsi?* suomalaisista ihmisistä, jotka ovat kasvaneet aikuisiksi tuntematta omaa biologista äitiään, isäänsä tai kumpaakaan heistä (Kasanen 2006). Pastori Seppo Jokinen on kirjoittanut kirjan *Isänikävä*, jossa käsitellään isäsuhdetta isän ja lapsen kokemusten kautta sekä kirjoitetaan myös isän puuttumisesta ja sen merkityksestä lapselle (Jokinen 2008). Myös toimittaja Ilkka Malmberg on pohtinut omaa isättömyyttään kirjoituksessaan *Silitys- laudan mäkikotkat*, joka on julkaistu teoksessa *Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa* (Malmberg 1996).

⇒ Lapsi, jonka äiti ei tiennyt, kuka lapsen isä on. Asiaa käytiin kuitenkin perhe-työssä läpi lapsen kanssa niin, että hän tuli tietoiseksi siitä, että äiti on halunnut pitää lapsen, vaikka isä ei ole ollut tiedossa. Asia esitettiin lapselle positiivisesti. Hänen syntymänsä oli ollut toivottu.

⇒ Lapsi, jolla oli taustallaan monta sijoitusta. Hänen äitinsä oli kuollut. Isään lapsella ei ollut mitään yhteyksiä. Aihetta käsiteltiin yhdessä hänen kanssaan, mutta isään ei koskaan saatu mitään kontaktia.

⇒ Nuori oli ollut alle kouluikäinen, kun isä oli lähtenyt perheestä. Perheessä oli ollut päihdeongelmia ja väkivaltaa. Isän katoamista ei ollut selitetty lapselle. Nuori halusi teini-iässä ottaa yhteyttä isään ja lähetti hänelle useita kirjeitä. Kirjeet eivät palautuneet, mutta isä ei myöskään vastannut mitään. Nuorella ei ollut yhteyksiä myöskään isän sukuun.

⇒ Eräs työntekijöistä kertoi, että lähes kaikilla hänen omahoidettavillaan vanhempi on ollut enemmän tai vähemmän kadoksissa. Hän kertoi esimerkin, joka hänen mielestään ehkä kuvaa kadonneen vanhemman merkitystä. Lapsi ei ollut juuri koskaan ollut kontaktissa biologiseen isäänsä. Hän tiesi, että isä oli alkoholisoitunut. Äitiinkin lapsi oli vain vähän yhteydessä. Lastensuojelulaitokseen tuli puhelinsoitto, jossa kerrottiin isän kuolleen. Lapsen suru ja reaktio, joka uutisesta tuli, kertoi isän merkityksen ja kaipuun.

⇒ Nuori, jonka kohdalla kadonnut vanhempi oli lähinnä mahdoton tehtävä. Nuoren isä oli suomalainen ja äiti ulkomaalainen. Ainoa tieto kadonneesta äidistä oli maa, josta äiti oli kotoisin. Eräässä tapauksessa isyys tuli isälle yllätyksenä vuosien jälkeen. Lapsi oli tuolloin jo ehtinyt teini-ikään. Isä ja lapsi tapasivat kerran. Isällä oli uusi perhe, eikä hän halunnut olla tekemisissä tämän lapsen kanssa. Lapsi oli sen vuoksi tietysti pettynyt.

Ohessa on muutamia esimerkkejä kadonneista vanhemmista, jotka ovat löytyneet takaisin osaksi lapsen tai nuoren elämää.

⇒ Lapsi, jonka biologiset vanhemmat olivat eronneet, ja hänet oli sijoitettu kodin ulkopuolelle. Lapsella oli myös hänelle tärkeä isoäiti, joka oli hoitanut häntä pienenä. Välit isään olivat katkenneet kokonaan. Kadonneen isän suhteen työskenneltiin määrätietoisesti ja asiassa otettiin aktiivinen rooli. Työ kannatti, koska lapsen ja isän tapaamiset alkoivat toteutua. Isästä tuli taas osa lapsen elämää. Isän mukaan oli tärkeää, että hänelle sanottiin suoraan, kuinka tärkeä hän oli lapselle. Hän ei ollut osannut ajatella omaa merkitystään niin tärkeäksi, koska hänellä itsellään oli ongelmallinen tausta.

⇒ Lapsi, jonka vanhemmat olivat eronneet ja isä oli jäänyt pois hänen elämästään. Työntekijän ottaessa yhteyttä isään hän oli ensin empivä, haluaako lapsi todella tavata häntä. Taukoa lapsen ja isän tapaamisissa oli ollut lähes kymmenen

vuotta. Kun isä alkoi käydä osastolla katsomassa lasta, tämä oli silloin itsenäistymisvaiheessa ja lapsen luonnollinen verkosto oli suppea. Tapaamisissa isä ja lapsi olivat yhteistyössä, mutta heidän välinsä eivät olleet erityisen lämpimät. Työntekijällä ei ollut tietoa siitä, kuinka yhteistyö on jatkunut alun jälkeen.

⇒ Lapsi, jonka isä oli kadoksissa. Työntekijät olivat ottaneet yhteyttä kadoksissa olevaan isään. Sitä ennen oli käyty äidin kanssa läpi sitä, voidaanko isään ottaa yhteyttä. Lapsen ääneen sanoma kanta prosessiin oli kielteinen. Tiimissä työntekijät saivat kuitenkin sen käsityksen, että lapsi haluaisi ottaa yhteyttä isään. Äidillä oli tärkeä merkitys myös lapselle: äiti antoi hänelle psyykkisen luvan ryhtyä tähän prosessiin. Isä oli ollut vuosia kadoksissa lapsen elämästä, mutta hänen olinpaikkansa oli tiedossa. Isään saatiin yhteys, ja hän tapasi lapsensa. Lapsi sai kuulla molempien vanhempien tarinat. Kadonnut vanhempi ei kieltänyt tai mitätöinyt toisenkaan vanhemman puheita. Lapsi sai kokonaisemman kuvan tapahtumista.

Toisessa ääripäässä ovat jo aiemmin mainitut on-off-vanhemmat, jotka kulkevat lasten elämässä edestakaisin, lähinnä oman terveydentilansa tai päihteidenkäytön määrittämisen aikataulun puitteissa.

⇒ Eräs työntekijä kertoi, että on vanhempia, jotka ovat kadonneet lapsen elämästä muuten, mutta saattavat pitää satunnaisesti yhteyttä puhelimitse. Lapsi saattaa tietää, kuka isä on, mutta hänelle ei ole syntynyt suhdetta isään.

⇒ Nuori, jonka vanhempi putkahti ajoittain hänen elämäänsä. Nuoren ja vanhemman välillä oli hankala asetus. Vanhemman elämässä oli mukana muun muassa rikollisuutta, jengejä ja poliiseja. Vanhempi oli myös sosiaalisen median välityksellä yhteydessä nuoreen: välillä luvattiin ”maat ja mannut” ja välillä uhkailtiin.

⇒ Nuori, jonka äidillä oli hankala päihdeongelma ja kypsymättömyys vanhemmuuteen. Äiti halusi olla mukana nuoren elämässä, mutta ei pystynyt. Hän yritti aina välillä, mutta jokaisesta yrityksestä seurasi nuorelle pettymys.

5. KADONNEET VANHEMMAT LAPSEN NÄKÖKULMASTA

5.1 Mikä on lapsen oikeus kadonneeseen vanhempaan?

Lapsen oikeuksia suhteessa vanhempiinsa määritellään lainsäädännössä muun muassa Lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS), lastensuojelulaissa (LSL) sekä laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sijoitetut lapset ovat aivan erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, eivätkä he useinkaan pysty itsenäisesti huolehtimaan omista oikeuksistaan. On tärkeää, että jokainen työntekijä tuntee sijoitetulle lapselle lainsäädännössä myönnetty oikeudet.

Yleisimmin sijaishuollon piirissä olevan lapsen asioissa viitataan lastensuojelulakiin ja lastensuojelulain sääntelyyn. Tämän lain lisäksi tässä ohjekirjassa painotetaan Lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä. Lapsen oikeuksien sopimus on kaikkia alle 18-vuotiaita koskeva ihmisoikeussopimus, joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Suomessa se tuli voimaan 1991. Sopimus luettelee lapsille kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtioille ensisijaisen vastuun niiden toteuttamisesta. Ohessa on esitelty keskeisimmät sopimuksen artikkelit, jotka liittyvät kadonneen vanhemman yhteydenotto prosessiin. Tärkein niistä lienee artikla 7 (Lapsen oikeuksien sopimus 1994, 5; www.unicef.fi).

Lapsen oikeuksien sopimus

Artiklan 7 mukaan lapsella on – mikäli mahdollista – ”oikeus tuntea vanhempansa

ja olla heidän hoidettavanaan”. Vanhemman määrittely ei ole tänä päivänä aivan yksinkertaista. On olemassa muun muassa biologisia vanhempia eli syntymävanhempia, sosiaalisia tai ”henkisiä” vanhempia, adoptiovanhempia, lähi- ja etävanhempia, sijaisvanhempia, oheisvanhempia ja on-off -vanhempia.

Artiklan 7 kohdalla on katsottu, että on kohtuullista olettaa, että vanhemmalla tarkoitetaan geneettisiä ja synnyttäneitä vanhempia. Tämän tiedon katsotaan olevan oleellinen jo lääketieteellisistä syistä. Synnyttäneillä vanhemmilla tarkoitetaan synnyttänyttä äitiä ja isyyden tunnustanutta isää. Lisäksi vanhempiin tulisi sisällyttää myös lapsen henkiset vanhemmat. Näitä voivat olla esimerkiksi henkilöt, jotka ovat hoitaneet lasta merkittäviä ajanjaksoja varhaislapsuuden ja lapsuuden aikana. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 81–84.)

Artiklan 7 kohtaa ” mikäli mahdollista – – olla heidän hoidettavanaan” tulee tulkita yhdessä artikloiden 5, 9, 18 ja 27 kanssa. Artiklassa 5 tunnustetaan vanhempien etusijan ohella ”paikallisen tavan mukaisen suurperheen tai yhteisön” merkitys. Artiklassa 9 säännellään, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Tässä artiklassa annetaan kaksi esimerkkiä, jolloin lapsi voidaan erottaa vanhemmastaan tai vanhemmistaan. Ensimmäisenä on mainittu lapsen kaltoin kohtelu tai laiminlyönti. Toisena on mainittu vanhempien erillään asuminen. Tämä perustuu siihen, että katsotaan, että valtiot eivät voi olla vastuussa, jos lapsi joutuu avioeron myötä erilleen toisesta vanhemmasta. Artiklan 18 mukaan molemmat vanhemmat ovat vastuussa lastensa hoitamisesta valtion asianmukaisesti tukemana. Molempien vanhempien yhteistä kasvatustavastuuta tulisi korostaa. Molemmilla vanhemmilla tulisi olla aktiivinen rooli lapsen kasvatuksessa. Tämä koskee myös avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten isiä. Artiklassa 27 edellytetään valtiolta tarvittaessa aineellista tukea lapsen hoitamiseen. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 84–85, 98, 181–182.)

YK:N LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS 20.11.1989

Artikkelia 7 suositellaan lukemaan yhdessä artiklojen 5, 9, 18 ja 27 kanssa.

Artikla 5

Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.

Artikla 7

Jokainen lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.

Artikla 9

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempansa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempaan. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.

Artikla 18

Vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Valtion on tuettava vanhempia lasten kasvatuksessa.

Artikla 27

Lapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.

www.unicef.fi/ ; Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 63–68, 81–89, 97–105, 179–191, 298–305

Taulukko 3. Lapsen oikeuksien sopimuksen tärkeimmät artiklat, jotka liittyvät lapsen kadonneeseen vanhempaan

Lastensuojelulaki

Seuraavassa on esitelty niitä lastensuojelulain kohtia, joita haastattelujen ja keskustelujen perusteella sovelletaan lapsen ja kadonneen vanhemman yhteydenotto-prosessissa sekä yhteyden pitämisessä vanhemman kanssa. Kirjallisuusluettelosta löytyvät tarkemmat tiedot ohessa mainituista kirjallisuusviitteistä, joihin kannattaa tutustua vielä ajan kanssa.

Lastensuojelulain 5. ja 20. §:n mukaan lastensuojelua toteutettaessa lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipiteen voi jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai on muutoin ilmeisen tarpeeton-

ta. Lapsen oikeus osallistua oman asiansa hoitamiseen on myös Lapsen oikeuksien sopimuksen yksi yleisperiaate (LOS 12). (Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö 2011, 140–141; Saastamoinen 2010, 338–339; Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 119–137.)

Lapsen asioita hoitavan sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisista sekä asiakassuunnitelmasta säännellään LSL:n 29. ja 30. §:ssä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta riittävän usein henkilökohtaisesti. Tapaamisissa on pyrittävä yhteistoimintaan huoltajan tai muun lapsen hoidosta vastaavan henkilön kanssa. Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa muun lapsen laillisen edustajan tai kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan muun muassa ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, sekä lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja tukitoimet. Huostaanotetun lapsen kohdalla siihen kirjataan myös sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle ja hänen vanhemmilleen. Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös, miten lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpito ja yhteistoiminta toteutetaan. Huostaanotetun lapsen vanhemmalle on laadittava erikseen vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista pidetä tarpeettomana. (Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö 2011, 143; Saastamoinen 343–344.)

Projektin ohjausryhmässä käydyissä keskusteluissa asiakassuunnitelmapalaveria ja siellä kirjattavaa asiakassuunnitelmaa pidettiin tärkeinä. Kyseisissä asiakassuunnitelmapalaverissa käyty keskustelu ja jaettu tieto tavoittaa mahdollisimman monta asianosaista yhtä aikaa. Lisäksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän linjaus asian suhteen tulee selväksi ja helpottaa lastensuojelulaitoksen työntekijän jatkotyöskentelyä myös kadonneen vanhemman yhteydenottoprosessin suhteen.

Lastensuojelulain 52. §:ssä säännellään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan sijaishuollon työntekijän yhteistyöstä sijaishuollon aikana. Heidän tulee olla yhteistyössä sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajansa kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi. 54. § koskee lapsen ihmissuhteita ja yhteydenpitoa sijaishuollon aikana. Sijaishuollon aikana lapsella on oikeus turvallisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin. Laissa ei ole erikseen määritelty niitä ihmisiä, jotka voivat olla lapselle läheisiä. Heitä voivat olla vanhempien ja huoltajien lisäksi muun muassa isovanhemmat, tädit, sedät, kummit ja ystävät. Yhteydenpito voi tapahtua muun muassa kyläilemällä lapsen luona sijoituspaikassa, puhelimitse, kirjeitse tai sähköpostitse. Lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä on yksi tärkeimmistä oikeuksista, joita sijaishuollossa olevalla lapsella on. Lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa edistettävä. Sijoituspaikan etäisyys ei saisi olla esteenä yhteydenpidolle. (Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lain-

säädäntö 2011, 150; Saastamoinen 2010, 135–136, 352–353.)

Lapsen yhteydenpidon rajoittamisesta vanhempiin tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin säännellään lastensuojelulain 62. ja 63. §:ssä. Yhteydenpidon rajoittamisesta on aina tehtävä päätös, joka voi olla korkeintaan vuoden pituinen. Esimerkkinä voivat olla tilanteet, joissa lapsen yhteydenpidosta ei ole voitu sopia asiakassuunnitelmassa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten kanssa. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen tai yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Myös 12 vuotta täyttänyt lapsi voi itse vastustaa yhteydenpitoa ja hänen mielipiteensä on otettava huomioon. (Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö 2011, 151–153; Saastamoinen 2010, 355–356.)

LASTENSUOJELULAKI 13.4.2007 / 417

Lastensuojelulaki 5. § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Lastensuojelulaki 20. § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen

Lastensuojelulaki 29. § Lapsen tapaaminen

Lastensuojelulaki 30. § Asiakassuunnitelma

Lastensuojelulaki 52. § Yhteistyö sijaishuollon aikana

Lastensuojelulaki 54. § Ihmissuhteet ja yhteydenpito

Lastensuojelulaki 62. § Yhteydenpidon rajoittaminen

Lastensuojelulaki 63. § Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

(Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö 2011, 136–153;

Saastamoinen 2010, 338–356.)

*Taulukko 4. Lastensuojelulain keskeisimpiä pykäläiä,
jotka liittyvät lapsen kadonneeseen vanhempaan*

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) ensimmäisessä luvussa säädetään lapsen huollon ja tapaamisoikeuden tarkoituksesta.

1 § Lapsen huolto

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välille.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

2 § Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu.

Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti.

(Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö 2011, 172–173.)

Edellä mainittujen Lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lainsäädännön lisäksi yhteydenottoprosessissa on vielä paljon inhimillisiä tekijöitä, jotka on hyvä huomioida. Niitä kuvataan seuraavassa luvussa.

5.2 Onko kadonneen vanhemman etsiminen lapsen kannalta oikein ja perusteltua?

Edellä mainituissa Lapsen oikeuksien sopimuksessa sekä lastensuojelulaissa ja laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta käy ilmi, että lapsella on oikeus vähintään tuntea vanhempansa ja pitää yhteyttä kumpaakin heistä. Tämän lisäksi on myös erilaisia inhimillisiä tekijöitä, jotka kannattaa ottaa huomioon. Jokaisen lapsen kohdalla tilanne on hyvin yksilöllinen. Työntekijöiden kokemuksen perusteella toisille lapsille kadonnut vanhempi merkitsee paljon ja aihe on arka. Toisille lapsille kadonnut vanhempi taas ei ole niin merkityksellinen. Aina poissa ollutta vanhempaa ei osata ehkä edes kaivata. Vaakakuppeihin kannattaa kerätä mahdollisimman monia tilanteeseen liittyviä asioita ja pohtia niitä yhdessä esimerkiksi tiimissä tai työnohjauksessa. Lisäksi on tärkeä keskustella asiasta lapsen ja tämän lähivanhemman tai huoltajan kanssa. Löytyykö lopulta enemmän yhteydenottoa puoltavia vai vastaan olevia asioita? Onko oikea hetki juuri nyt?

Seuraavat haastatteluissa esiin nousseet asiat puoltavat kadonneen vanhemman etsimistä ja yhteyden rakentamista hänen kanssaan. Ne on luokiteltu kolmeen eri luokkaan: Musta aukko ja fantasiat, Lapsen tai nuoren oma identiteetti ja Lapsen tai nuoren omat juuret. Näiden jälkeen on mainittu asioita, jotka eivät välttämättä

puolla yhteydenottamista kadonneeseen vanhempaan.

Musta aukko ja fantasiat

☞ Kadonnut vanhempi tarkoittaa lapselle paljon kysymyksiä, tiedonhalua, lapsen omia mielikuvia ja olettamuksia. Kadonnut vanhempi lisää fantasiointia vanhemmasta todellisen tiedon puuttuessa. Lapsi oireilee käytöshäiriöinä, mikäli kadonneen vanhemman asiaa ei käydä läpi.

☞ Välillä kadonnut vanhempi nousee tärkeämpään rooliin kuin läsnä oleva vanhempi. Häntä ikävöidään kovasti ja mietitään, miksi hän on lähtenyt. Lapsella on syyllinen ja paha olo, koska hän miettii, onko hän aiheuttanut vanhemman lähdön. Joskus lapsi miettii vanhemman uutta perhettä ja uusia lapsia sekä niihin liittyviä kuvitelmia, jotka eivät edes ole välttämättä totta.

☞ Kadonnut vanhempi merkitsee lapselle hyvin paljon. Hän on tyhjä tai musta aukko, joka on mielessä, vaikka ei olisi puheissa. *”Hän on 50 % minua, enkä tiedä hänestä mitään!”* Lapsi ei voi muodostaa omaa kuvaa kokonaiseksi.

☞ Lapsi saa käsityksen siitä, miksi vanhempi on jäänyt pois, vaikka yhteyttä ei koskaan varsinaisesti alettaisi pitää. Jonkinlainen tieto tai mielikuva kadonneesta vanhemmasta on parempi, kuin että mitään tietoa tai mielikuvaa ei ole. Lasta saattaa helpottaa myös se, että kadonneeseen vanhempaan yritetään saada yhteyttä ja hän saa siihen tukea, vaikka yhteydenpidossa ei onnistuttaisikaan.

☞ Tietämättömyys kadonneen vanhemman historiasta voi lisätä nuoren ahdistusta. Se voi aiheuttaa nuorelle esimerkiksi pohdintaa, *”olenko itse syypää siihen, ettei vanhempi halua nähdä minua tai kuulla, mitä minulle kuuluu”*. Kadonnut vanhempi voi merkitä lapselle yhtä paljon kuin läsnä oleva vanhempi. Lapset ovat vanhemmilleen lojaaleja. Kadonnut vanhempi merkitsee nuorelle ehkä enemmän kuin hän itse nuoruusiän vaiheissa ymmärtää. Aina lähivanhempikaan ei ymmärrä, miten suuri asia toisen vanhemman puuttuminen elämästä nuorelle on.

Perheterapeutti ja kirjailija Pekka Hämäläinen kirjoittaa muun muassa isäsuhteen käsittelemisestä. Hänen mukaansa kaikkein painavin syy isäsuhteen käsittelyyn on se, että isä on yksinkertaisesti lapselle korvaamaton ihmissuhde. Häntä ei voi sivuuttaa lapsen elämässä silloinkaan, kun hän on ollut lapsen elämässä vain tämän siirtämisen hetken.

”Jotakin isän persoonasta on erottamattomasti siirtynyt lapseen, ja tätä perintöä hän tulee kantamaan mukanaan koko loppuelämänsä, halusipa hän itse sitä tai ei. Enkä tarkoita vain geeniperimässä saatuja ulkonäkö- ja luonnepiirteitä

tai perinnöllisiä sairauksia. Väitän, että lapseen on siirretty jonkinlainen isän 'jano' ja ikävä. Hänellä on oikea, biologinen isä jossakin, ja ennemmin tai myöhemmin lapselle tulee tärkeäksi selvittää, kuka ja millainen mies hänen isänsä on ollut. Tämä tiedonjano on rakennettu lapsen sisimpään."

(Hämäläinen 2010, 42.)

Lapsen tai nuoren oma identiteetti

☞ Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää tietää, kuka hänen vanhempansa on. Kadonnut vanhempi on puuttuva osa lapsen tai nuoren identiteetin rakentumista. Esimerkiksi lapsella, joka ei tiennyt isäänsä, epätietoisuus näkyi levottomuutena ja epämääräisenä pahana olona. Tietämättömyys vaikutti hänen identiteettiinsä, itsetuntoonsa ja omanarvontuntoonsa.

☞ Murrosiässä kadonnut vanhempi merkitsee puuttuvaa osaa itsestä, koska silloin määrittelemme itseämme myös suhteessa vanhempiimme. Nuori kipuilee asian kanssa murrosiässä: "Onko minulla oikeus?", "Saanko minä?" ja "Miksi vanhempi ei ole mukana elämässäni?"

☞ Kadonnut vanhempi on lapselle suuri tragedia, ja se voi myös olla hylkäämisen kokemus. Hylkäämiskokemus seuraa lasta läpi koko elämän. Asian käsittely henkilökunnan avulla auttaa ja vahvistaa lasta, vaikka kadonnutta vanhempaa ei saataisi fyysisesti yhteyteen.

☞ Varhaislapsuudessa kadonnut vanhempi voi näkyä lapsessa kiinnittymisen vaikeutena ja erilaisena suhtautumisena mies- ja naistyöntekijöihin.

☞ Toisen vanhemman kielteinen kuva kadonneesta vanhemmasta synnyttää myös lapsen mielessä kielteisen kuvan ja vaikuttaa kielteisesti lapsen identiteettiin. Lisäksi sillä voi olla merkitystä lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymisen kannalta.

Alla oleva lainaus on julkaistu syyskuussa 2005 Nuorten foorumin Internet-sivustolla, jossa nuoret kirjoittivat omista kokemuksistaan "Kun isää ei ole..." -ketjun alla. Tämä lainaus kuvaa yhdenlaista isättömyyttä ja sen mukanaan tuomaa surua.

"Mulla onkin isä, virkanainen virastossa tietää sen nimen. Isä on aina musta maksanut ja nytkin haluaa mun vuokran, vaatteet, kirjat ja muut maksaa. Mutta ei sanoa mulle nimeään. Olen vahinkolapsi, isä ei minua halua nähdä, äiti ajoi pois kotoa. Koko lapsuuden äiti on mulle sanonut, että olin vahinko. Asun edelleen turvakodissa. Haluaisin vaan nyt kuolla."

(www.tukinet.net / Ryhmät / Avoimet ryhmät / Nuorten foorumi, arkisto / Kun isää ei ole...)

Lapsen tai nuoren omat juuret

🌿 Omien juurien miettiminen tai etsiminen tulee lapsen tai nuoren eteen kuitenkin jossakin vaiheessa. Lapsen tai nuoren kasvaminen on vaikeaa omia juuriaan tuntematta. Hänen on tärkeä tietää juurensa ja lähtökohtansa, sillä silloin hän saa käsityksen, mistä hän on tullut ja miksi näin on tapahtunut. Kadonneeseen vanhempaan liittyy paljon lapsen omaan menneisyyteen liittyvää tietoutta. Kadonneen vanhemman myötä puuttuu se ihminen, joka kantaa omaan menneisyyteen liittyvää tietoutta.

🌿 Kadonnut vanhempi merkitsee paljon. Se on tiedossa ja olemassa oleva asia, johon liittyy paljon mystiikkaa ja sellaista, mikä ei ole faktaa. Lapsen kannalta on tärkeää, että tieto vanhemmasta konkretisoituu.

Leena Valkonen on haastatellut nuoria tutkimuksessaan *Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet*. Tutkimukseen osallistui 18 nuorta, jotka ovat asuneet sijaisperheissä. Hänen mukaansa nuoret eivät ottaneet biologisuutta tai perinnöllisyyttä esiin vastatessaan kysymyksiin, ”mikä vanhemmuudessa on tärkeintä” tai ”mikä tekee vanhemman”. Mutta he eivät myöskään väheksyneet sitä. Monen mielestä oli lähinnä ihanne, että lapsi sai kasvaa omassa perheessään. Huostaanotto nähtiin tappiona. Ohessa on lainaus yhdeltä Valkosen haastattelemalta nuorelta:

”No kyllä se oli niinku, kun semmonen tunne tuli että mulla ei oo esimerkiksi isää, että mulla ei oo niinku omaa isää, että mä en tiedä missä mun isä on ja tota että mun äiti ei niinku oo kyennyt musta huolehtimaan, eikä oo halunnut, että miksi sitten niinku on ajautunu kaikki siihen pisteeseen. Oli tosiaan niinku, murrosiässä mä muistan sen että se oli tosi raskasta ja semmosen, jotenkin tuli semmonen epätietoisuus siitä että niinku kuka mä oon ja mistä mä tuun ja ketä on mun vanhemmat ja miks on niinku sitten käynyt näin ku on.”

(Valkonen 1995, 27, 94.)

Tämä nuoren kertoma kuvaa niitä samanlaisia ajatuksia, jotka välittyivät myös haastateltujen työntekijöiden puheissa. Usein erityisesti murrosiässä omat juuret alkavat kiinnostaa nuorta. Samalla nuoren mielessä on paljon erilaisia vanhempiin liittyviä kysymyksiä – erityisesti elämästä puuttuviin vanhempiin.

Yhteydenottoa puoltamattomia asioita

Haastatteluista nousi myös esille asioita, jotka eivät välttämättä puolla tai jotka voivat vaikeuttaa kadonneen vanhemman etsimistä ja yhteyden rakentamista hänen kanssaan. Tällaisia voivat olla esimerkiksi seuraavat tilanteet:

- ☞ Äiti ei kerro lapsen isän henkilöllisyyttä.
- ☞ Lähivanhempi vastustaa yhteydenottamista eikä anna lapselle ”henkistä” lupaa ottaa yhteyttä kadonneeseen vanhempaan. Toisaalta hän saattaa antaa luvan ottaa yhteyttä kadonneeseen vanhempaan, mutta rivien välistä lapselle käy selväksi, ettei hän oikeasti hyväksy yhteydenottoa.
- ☞ Kadonneella vanhemmalla on yhteydenpitokielto lapseen, tai hän ei halua tulla löydetyksi tai pitää yhteyttä lapsen kanssa.
- ☞ Vanhemmat ovat vahingollisia lapselle, ja kaikki aikaisemmin tapahtuneet negatiiviset asiat aktivoituvat uudelleen yhteyttä otettaessa. Yhteydenotto-prosessi voi herättää lapsessa traumaattisia muistoja. Yhteydenottoa ei ehkä kannata yrittää, jos etukäteen tiedetään, että vastassa on kylmä, negatiivisesti suhtautuva vanhempi. Esteenä voi myös olla pelko siitä, että yhteydenotto aiheuttaa vaaran lapsen kasvulle tai kehitykselle, lapsi tulee esimerkiksi (seksuaalisesti tai taloudellisesti) hyväksikäytetyksi. Joissain tapauksissa yhteydenotosta ei tule kuin pahaa mieltä.
- ☞ Vanhemman tilanne on terveydentilan, päihdeidenkäytön tai asosiaalisen elämän vuoksi sellainen, että yhteyden ottaminen ei ole lapsen kannalta järkevää. Vanhemmalla voi olla niin vaikea päihdeongelma, ettei hän kykene olemaan vanhemman roolissa.
- ☞ Lapsella on ollut jo monta sijoituspaikkaa ja monta yhteydenottoyritystä; pettymyksiä saattaa tulla liian paljon.
- ☞ Lapsella tai nuorella on meneillään jokin oma kriisi.

6. TOIMIVIA KÄYTÄNTÖJÄ

Työntekijöiden haastatteluista saatua tietoa on hyödynnetty ohjekirjan kaikissa seuraavissa luvuissa. Työntekijät haastateltiin kevään 2012 aikana. Haastatteluja kertyi yhteensä 35, ja ne kestivät keskimäärin 55 minuuttia. Muutamia haastatteluja peruuntui työntekijän sairastumisen tai työtilanteen vuoksi. Yhteensä haastatteluaineistoa kertyi 32 tuntia 7 minuuttia.

6.1 Puheeksi ottaminen

Yhteyden ottaminen kadonneeseen vanhempaan tuli puheisiin joko itsestään tai se otettiin puheeksi varta vasten. Luottamuksen merkitystä korostettiin monessa haastattelussa. Ilman luottamusta tästä aiheesta puhuminen lapsen kanssa on vaikeaa, asian konkreettisesta etenemisestä puhumattakaan.

Luonnollinen tilanne aiheen esille tulemiseen on muun muassa silloin, kun lapsi tulee uutena laitokseen. Kun työntekijän ja lapsen välille on syntynyt luottamus ja aletaan yhdessä käsitellä laitoksen ja oman perheen suhdetta, merkitystä ja yhteistyötä, nousee aihe luontaisesti esille arjessa ja vuorovaikutustilanteissa.

Kadonnut vanhempi tulee automaattisesti puheeksi myös perhetyössä. Perhetyö oli toisissa laitoksissa käytössä työmuotona selvästi enemmän kuin toisissa. Lisäksi erilaiset juhlapyhät ja niiden lähestyminen nostavat usein kadonneen vanhemman puheisiin. Erityisesti mainittiin äitien- tai isänpäivä sekä jouluku.

Aiheesta keskustelu oli koettu toimivaksi muun muassa automatkoilla; ehkä auto koetaan sopivan rajatuksi ja turvalliseksi ympäristöksi. Keskustelut olivat sekä spontaaneja että suunniteltuja. Muita hyviksi keskusteluympäristöiksi koettuja tiloja olivat esimerkiksi jalkapallo- tai sählypeliä jälkeiset hetket sekä saunominen. Näissä tilanteissa toimi ehkä yhdessä tekeminen, jonka kautta lapselle tai nuorelle syntyi tarpeeksi turvallinen ja hyvä olo keskustella myös vaikeammista aiheista. Toiminnallisuutta tuotiin esille keskustelun tukena. Esimerkkinä mainittiin pelaaminen, piirtäminen, kirjoittaminen tai jokin muu nuorelle luonteva tapa.

Jos aihe otettiin esille varta vasten, se tapahtui usein muun muassa omaohjaaja-tunneilla tai kahdenkeskisissä keskusteluissa lapsen tai nuoren kanssa. Aihetta käsiteltiin myös SILTA-istunnoissa, joissa tarkoituksena on eheyttää lapsen elämäntarinaa prosessinomaisesti. Osa työntekijöistä koki aiheesta puhumisen itselleen melko helpoksi. He saattoivat esimerkiksi kysellä lapselta seuraavia kysymyksiä: *”Oletko sinä milloin nähnyt isää?”*, *”Tiedätkö missä isä asuu?”*, *”Ajatteletko usein äitiä tai isää?”*, *”Mitä sinä tiedät tästä sinun vanhemmastasi?”* tai *”Olisitko halukas ottamaan yhteyttä tähän vanhempaan?”*

Muutama haastateltu nosti esille sen, että on tärkeää jutella lapsen kanssa prosessien etenemisestä yleisesti sekä siitä, millaisia kokemuksia työntekijällä on prosesseista. Lapsen tai nuoren kannalta on tärkeää kertoa, miten asiassa voidaan edetä.

Osa haastatelluista korosti lasten erilaisuutta. Toisille lapsille voi puhua hyvinkin suoraan, toisten kanssa on oltava aihetta käsiteltäessä varovaisempi. Työntekijän on hyvä herkistellä tuntosarviaan ja olla valmiina tarttumaan aiheeseen, jos lapsi vihjaa asiasta vaikkapa sivulauseessa. Silloin aiheeseen on helppo tarttua.

Myös poissaolevan vanhemman pitämistä mukana puheissa pidettiin ylipäättään hyvänä, mikäli siihen ei ole selkeää estettä. Tällöin hän pysyy tietyllä tavalla mukana lapsen elämässä, vaikka ei siinä konkreettisesti olekaan. Työntekijä saattaa kysyä, *”mitähän sinun äitisi tai isäsi olisi tästä ajatellut”*. Toki tämäkin pitää miettiä lapsikohtaisesti, koska joillekin lapsille aihe on niin kipeä, ettei vanhempaa voi kuljettaa mukana puheissa koko ajan.

6.2 Miten lapsen kanssa työskennellään yhteydenottoprosessin aikana?

Oheiset lapsen kanssa työskentelemiseen liittyvät asiat nousivat esille työntekijöiden haastatteluista. Yhteydenottoprosessin lähtökohtana pidettiin sitä, että lapsi tai nuori on koko ajan prosessin keskiössä. Prosessiin lähdetään vain lapsen tai nuoren omasta kiinnostuksesta, ei vanhemman halusta. Lapsi tai nuori pidetään koko ajan mukana prosessissa, eikä mitään tehdä hänen tietämättään. On myös hyvä muistaa, että prosessissa ei edetä liian nopeasti!

Omaohjaajan rooli yhteydenotto-prosessissa korostui monessa haastattelussa. Vaikka omaohjaajan koettiin tekevän juuri sitä työtä, mitä hän muutenkin tekisi lapsen tai nuoren kanssa, yhteydenotto-prosessin aikana hänen roolinsa painottui. Omaohjaajakeskustelujen määrä ja luottamus ohjaajan ja lapsen välillä lisääntyi, ja omaohjaaja kannusti lasta käymään prosessia läpi. Omaohjaaja on se seinä ja peili, joka ottaa kaiken vastaan, mutta myös muu henkilökunta on tietoinen meneillään olevasta prosessista. Lapsen rinnalla oleminen koettiin tärkeäksi. Eräässä lastensuojelulaitoksessa ”työnjako” on toteutettu niin, että lapsella on kaksi ohjaajaa. Ensimmäinen ohjaaja huolehtii ensisijaisesti lapsesta ja toinen pitää huolta lapsen lähiverkostosta.

Omaohjaajan työvuoroja mietittiin tarkemmin ja varmistettiin esimerkiksi se, että omaohjaajalla oli työvuoro yhteydenottoyhteyden jälkeen. Lapset käsittelevät paljon asioita nukkumaanmenovaiheessa. Tämän huomioiminen työvuoroissa koettiin tärkeäksi. Esimerkiksi eräässä lastensuojelulaitoksessa on tapana, että omaohjaajat huomioivat hoidettaviaan erityisesti niinä iltoina, kun ovat töissä. Lapselle tai nuorelle välittyy tunne, että tämä asia hoidetaan yhdessä. Tämä on yhteinen juttu: *”kyllä me tästä yhdessä selvitään!”*

Yleisesti korostettiin sitä, että työntekijällä pitää olla lapselle tai nuorelle aikaa. Työntekijän tulee olla ”herkillä” ja rohkaista lasta tai nuorta puhumaan asiasta, tarvittaessa selkokielellä ja pieninä osina. Haastatteluista nousi esille myös se, että mikäli lapsilla on luottamusta, tilaa, aikaa ja rauhaa, he alkavat yleensä puhua asiasta. Työntekijä tarvitsee myös kärsivällisyyttä lapsen kysymysten kohtaamiseen. Prosessin aikana on tärkeää järjestää aikaa silloin, kun lapsi haluaa puhua asiasta. Puhumisen lisäksi tunteiden käsittelyyn kannattaa hakea myös muita tapoja. Niitä voivat olla erilaiset toiminnalliset keinot, kuten tunnekortit, piirtäminen, kirjoittaminen tai jokin liikunnallinen vaihtoehto. Lisää lapsen tunnetyöskentelystä on kirjoitettu luvussa 8.2. Tarvittaessa lapsen tukeminen prosessin aikana voi olla myös ohjausta, terapiaa, psykologi- tai psykiatripalveluiden järjestämistä. Näitä voidaan tarvita, jos lapsi tarvitsee enemmän apua asioiden tunnetyöskentelyyn tai hän alkaa oireilla muuten itselleen poikkeavalla tavalla.

Lasta ja nuorta kannattaa tukea yhteydenpitoon kadonneen vanhemman kanssa, kun siihen ei ole selkeää estettä. Vanhempia yritetään ylipäättään pitää puheissa. Lasta tai nuorta kannustetaan soittamaan ja ottamaan yhteyttä kadonneeseen vanhempaan. Hän saattaa myös tarvita kannustusta uudelleen tutustumiseen. Häntä voi ajoittain muistuttaa esimerkiksi sanomalla, *”olisiko nyt hyvä aika soittaa isälle”*.

Eräässä lastensuojelulaitoksessa toimittiin niin, että lapsen ja vanhemman perustiedot pyydettiin ensin sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijältä. Näiden perustietojen avulla lapsen kanssa piirrettiin sukupuuta ennen vanhemman tapaamista. Lapselle saatettiin sanoa sukupuun piirtämisen yhteydessä esimerkiksi, *”yritetään*

nyt ottaa yhteyttä tähän sinun kadonneeseen vanhempaan ja jos se ei onnistu, niin koetetaan saada yhteys johonkin sinun biologiseen sukulaiseen”.

Haastatteluissa selvisi, että yhteydenotto prosessista pyritään saamaan ajallisesti tarkkarajainen, jotta se ei olisi lapselle epämääräinen. Ennakkoon sovitaan esimerkiksi se, montako kirjettä kadonneelle vanhemmalle lähetetään, vaikka niihin ei tulisi vastausta. Tehdään ennakkoon suunnitelmat A ja B, jotka ovat myös lapsen tiedossa. Suunnitelma A sisältää toimintatavat siinä tapauksessa, kun vanhempaan saadaan yhteys ja se lähtee toimimaan. Suunnitelma B on sen varalle, että yhteydenotto prosessista seuraa pettymys.

Lasta valmistellaan varsinaiseen tapaamiseen hyvissä ajoin. Hänelle kerrotaan tieto tulevasta tapaamisesta esimerkiksi sanomalla, *”meillä on sitten ensi viikolla se tapaaminen”* tai *”en ole huomenna paikalla, mutta olen sopinut Maijan kanssa, jolla on työvuoro, että voit jutella asiasta hänen kanssaan”*. Tarvittaessa myös realisoidaan lapsen odotuksia. Lasta tai nuorta valmistellaan tulevaan tapaamiseen ja hänelle annetaan mahdollisuus kysymyksiin: *”Muistatko, että on tulossa se tapaaminen?”* tai *”Onko sinulla tapaamiseen liittyen joitain kysymyksiä, joita voitaisiin vielä miettiä yhdessä?”* Toteutuneiden tapaamisten jälkeen lapsen tai nuoren kanssa jutellaan tapaamisesta ja siihen liittyvistä tunteista ja ajatuksista.

Ensikohtaaminen pyritään järjestämään mahdollisimman miellyttäväksi. Tapaaminen sovitaan turvalliseen ympäristöön, jossa on tarjolla jotain hyvää syötävää. Tilanteen yksityisyys pyritään varmistamaan mahdollisuuksien mukaan. Esimerkiksi eräässä lastensuojelulaitoksessa on tapana järjestää ensitapaamiset niin, että talon muut asukkaat ovat koulussa tai muuten poissa.

Mikäli tilanne tuntuu työntekijästä hankalalta tai epävarmalta, kannattaa asiaa pohtia työnohjauksessa ja miettiä erilaisia konsultaatiomahdollisuuksia. Vaikka yhteydenotto prosessissa keskitytään lapseen, kadonneiden ja lähivanhempien tukea ja ohjausta ei voi täysin unohtaa. Haastatteluilla oli kokemusta siitä, että luottamuksen syntyessä myös vanhemmat tukeutuvat lastensuojelulaitoksen työntekijöihin. On hyvä miettiä jo prosessin varhaisessa vaiheessa, mistä vanhemmille saataisiin oma tuki, jonka avulla he voivat työstää tätä vaihetta elämässään. Vanhempien saama tuki edesauttaa myös lasta suhteen uudelleen syntymisessä.

Lastensuojelulain 30. §:ssä, joka käsittelee asiakassuunnitelmaa, todetaan, että huostaan otetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi oma erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista pidetä tarpeettomana. Se voidaan tarvittaessa laatia yhdessä esimerkiksi päihde- tai mielenterveyshuollon kanssa. (Saastamoinen 2010, 343–344.) Tuen ja asiakassuunnitelman tarpeen vanhemmalle voi tuoda esille esimerkiksi lapsen asiakassuunnitelmapalaverissa.

6.3 Käytännön keinoja kadonneen vanhemman tavoittamiseksi

Haastattelujen perusteella ensisijaiset käytännön keinot kadonneen vanhemman tavoittamiseksi vaihtelivat sekä lastensuojelulaitoksen että työntekijän mukaan. Seuraavassa on niitä keinoja, joita haastateltavat ovat käyttäneet kadonneen vanhemman tavoittamiseksi. Yleisimpinä esiin nousivat yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa, puhelinsoitto sekä kirjeen kirjoittaminen. Ennen varsinaista yhteydenottoyritystä kannattaa vielä tutkia tarkasti lapsen huoltajuuskysymykset ja huollosta erotetun vanhemman tietojensaantioikeudet sekä keskustella asiasta lapsen ja huoltajan kanssa.

Oikeus saada lasta koskevia tietoja on sidottu lähtökohtaisesti lapsen huoltojuuteen. Huollosta erotettu vanhempi on oikeutettu lasta koskevaan tietoon, kun tuomioistuimella on antanut määräyksen vanhemman tietojensaantioikeudesta. Tuomioistuimen määräys voi koskea tiettyjä määrättyjä tietoja (esimerkiksi lapsen terveydenhuoltoa tai koulunkäyntiä koskevia tietoja) tai tiettyjen viranomaisten laatimia asiakirjoja (esimerkiksi sosiaaliviranomaisen laatimat asiakirjat). (Saastamoinen 2010, 294.)

Lapsen ja huoltajan luvalla huollosta erotetulle vanhemmalle voidaan kertoa myös muita lasta koskevia asioita, jotka lapsi ja huoltaja hyväksyvät kerrottaviksi. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen nykyinen olinpaikka tai lapsen terveiset vanhemmalle. Käytännössä lapsen asiakassuunnitelmapalaveria pidettiin tärkeänä tapaamisena muun muassa informaation jakamisen kannalta sekä siksi, että kaikki asianosaiset olisivat tietoisia lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän linjauksesta asian suhteen. Lapsen asiakassuunnitelmasta on määrätty lastensuojelulain 30 §:ssä. Asiakassuunnitelmaan kirjataan muiden siinä määriteltujen asioiden lisäksi myös se, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa. Lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan se, kuinka otetaan huomioon lapsen edun mukaisella tavalla perheen jälleenyhdistäminen. (Saastamoinen 2010, 343–344.)

Yhteistyö viranomaisten ja lapsen sukulaisten kanssa

Työskentely kadonneen vanhemman löytämiseksi sekä yhteyden rakentamiseksi hänen ja lapsen välille kannattaa aloittaa yhteistyössä lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijän kanssa. Moni haastateltava mainitsi juuri yhteistyön sosiaalitoimen kanssa ensisijaiseksi keinoksi. Kunnan sosiaalityöntekijällä on käytössään muun muassa väestötietojärjestelmä, jonka avulla hän voi etsiä tietoja kadonneesta vanhemmasta. Työskentelytavat vaihtelivat eri laitosten kesken. Joissakin laitoksissa omaohjaaja lähti työpariksi sosiaalitoimen sosiaalityöntekijälle. Toisaalla lähdettiin etenemään asiassa itsenäisemmin, kun oli ensin saatu sosiaalitoimesta tietoa ja lupa

edetä asiassa. Jossakin laitoksessa oli tapana, että laitoksen sosiaalityöntekijä ottaa yhteyden kadonneeseen vanhempaan ja tapaa hänet puolueettomalla maaperällä. Myös tutustumista lapsen mukana tullesiin manuaalisiin asiakastietoihin pidettiin hyvänä keinona lähteä liikkeelle.

Lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijän lisäksi haastateltavat olivat olleet yhteydessä myös muihin viranomaisiin. Näitä olivat esimerkiksi vanhemman sosiaalityöntekijä tai laitosten ja kuntoutuspaikkojen omahoitajat, mikäli vanhempi oli laitoshoidossa.

Yhteistyö lapsen huoltajan tai lähivanhemman kanssa on suositeltavaa, koska se luo vahvemman perustan edetä asiassa. Erityisesti lapselle tai nuorelle on tärkeää saada työskentelyyn lähivanhemman tai huoltajan lupa, ettei hän joudu lojaliteettiristiriitaan. Lähivanhemmalla, huoltajalla tai lapsen muulla sukulaisverkostolla on myös yleensä jotakin tietoa kadonneesta vanhemmasta tai tämän suvusta.

Haastatteluista kävi myös ilmi, että lähivanhempi ei aina halua, että kadonneeseen vanhempaan yritetään ottaa yhteyttä. Joskus esimerkiksi perhetyö tai SILTA-istunnot ovat auttaneet lähivanhemmaa työstämään asiaa niin, että hän näkee sen lapsen tai nuoren näkökulmasta tärkeäksi. Haastatteluilla oli myös kokemuksia, että joskus näissä tapauksissa on toimittava lapsen parhaaksi lähivanhemman tahtoa vastaan. Tällöin kannattaa huomioida erityisesti lapsen ikä ja hänen kehitystasonsa.

Puhelinsoitto

Osalle haastatteluista työntekijöistä puhelinsoitto oli luontevin yhteydenottotapa. Eräs heistä mainitsi miettivänsä tarkkaan ennen puhelua, mitä ensimmäisessä puhelussa voi ja haluaa kertoa lapsesta ja lapsen tilanteesta. Ensimmäinen puhelu saattoi myös tarkoituksella jäädä melko lyhyeksi. Vanhemmalle luvattiin soittaa uudelleen esimerkiksi seuraavalla viikolla tai myöhemmin. Näin vanhemmalle annettiin aikaa ”sulatella” puhelua ja sen aikana saamiaan tietoja. Ensimmäisessä puhelinsoitossa saatettiin myös heti ehdottaa tapaamista vanhemman ja työntekijän kesken.

Eräs haastatteluista oli taas sitä mieltä, että ei ole reilua soittaa vaan mieluummin kirjoittaa kirje, jonka vanhempi voi lukea omassa rauhassa. Hän voi vastata tai olla vastaamatta siihen omassa tahdissaan. Toinen haastatteluista piti hyvänä vaihtoehtoa, jossa vanhemmalle soitetaan ns. varoittava puhelinsoitto, jossa kerrotaan kirjeestä, joka on tulossa postitse.

Vanhemman puhelinnumero oli yleensä saatu lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijän avustuksella, numerotiedustelusta tai lapsen olemassa olevalta sukulaisverkostolta. Joskus tieto oli peräisin myös vanhemman aikaisemmalta kumppanilta. Kävi myös ilmi, että toisinaan vanhemman puhelinnumero vaihtuu niin tiuhaan, että käytössä olevan puhelinnumeron saaminen on vaikeaa. Tällöin turvaudutaan yleensä kirjevaihtoehtoon.

Puhelun saattoi soittaa esimerkiksi laitoksen johtaja, erityistyöntekijä, omaohjaaja tai joskus lapsi yhdessä omaohjaajan kanssa. Käytännöt vaihtelivat muun muassa lastensuojelulaitoksen koon ja toimintatapojen mukaan.

Kirjeen kirjoittaminen

Kirjeen kirjoittaminen oli haastatelluista hyvä tavoittelukeino. Tässä vaihtoehdossa pitää varmistaa se, että työntekijä saa käsiinsä vanhemman reaaliaikaisen postiosoitteen. Osalla vanhemmista on vain postilokero-osoite. Silloin työntekijä ei välttämättä tiedä, onko kirje tavoittanut vanhemman. Osa työntekijöistä lähetti tällaiset kirjeet aina kirjattuina.

Joku haastatelluista oli saanut negatiivista palautetta kadonneelta vanhemmalta kirjeen lähettämisestä. Tässä tapauksessa vanhempi ei ollut kuullut lapsesta vuosiin mitään, kunnes oli saanut kirjeitse kutsun palaveriin lapsen asioissa. Yhtenä käytännön keinona mainittiin myös sosiaalityöntekijän lähettämät kirjalliset asiakassuunnitelmakutsut, joilla pyritään aktivoimaan kadonnutta vanhempaa.

Perheneuvolasta saadun työkokemuksen mukaan avio- ja avoeron myötä lapsen elämästä kadonneita isiä lähestyttiin ensin kirjeitse lasten ja lasten äitien suostumuksella. Siinä isälle ilmoitettiin yhteydenoton koskevan hänen lastaan tai lapsiaan. Kirje oli lyhyt, ja siinä mainittiin, että kirjeen vastaanottajalle tullaan soittamaan seuraavan viikon aikana. Kirjeessä mainittiin myös puhelinnumero, josta puhelu tulee. Tällä keinolla tavoitettiin yleensä melko hyvin kadonneita isiä. Yleensä isät saapuivat myös vastaanotolle puhelun jälkeen keskustelemaan lasten asioista kasvotusten.

Sosiaalinen media

Sosiaalisen median suhteen on syytä muistaa yleiset hyvät käytännöt sekä mahdolliset työpaikan toimintatapaohjeet, jotka määrittelevät, millaisia asioita sosiaalisen median välityksellä voi käsitellä. Haastatelluista nousi esille, että esimerkiksi Internetistä etsittiin hakukoneiden avulla mahdollista tietoa kadonneesta vanhemmasta. Vanhempaa saatettiin myös lähestyä sähköpostitse, mikäli vanhemman sähköpostiosoite saatiin varmistettua. Vaikka sosiaalisen median käyttäminen on tänä päivänä kovin yleistä, ei sen käyttämisestä kadonneen vanhemman etsimiseksi ollut kovin myönteisiä kokemuksia. Myönteisenä asiana mainittiin, että sosiaalinen media on joskus hyvä tapa koettaa ottaa yhteyttä, koska vanhemman on siinä toisaalta helppo kieltäytyä, toisaalta kynnys vastata yhteydenottoon on matala. Kielteisiä kokemuksia oli lähinnä siitä, että varsinkin nuoret etsivät itse kadonneita vanhempiaan ja ottivat heihin yhteyttä Facebookin kautta. Yhteydenotto tapahtui usein iltaisin, kun omaohjaaja ei ollut paikalla. Omaohjaaja kuuli usein yhteydenotosta jälkikäteen. Jotkut haastatelluista työntekijöistä olivat kuulleet ikäviä tarinoita siitä, kuinka

nuorten itsekseen tekemät yhteydenotot eivät olleet olleet kovin onnistuneita nuoren kannalta.

Muita käytettyjä keinoja

Suomen rajojen ulkopuolella olevien kadonneiden vanhempien suhteen haastattelut olivat käyttäneet apunaan suurlähetystöjä, Punaista Ristiä, adoptiojärjestöjä ja tulkkauspalveluita. Haastatteluaineistossa oli kaikkiaan reilut 50 esimerkkitapausta lapsista ja nuorista, joilla on kadonnut vanhempi tai vanhemmat. Näistä esimerkitapauksista noin viidennes oli sellaisia, jotka koskivat maahanmuuttajalapsia tai -perheitä, monikulttuurisia perheitä tai tilanteita, joissa toinen vanhempi oli Suomen rajojen ulkopuolella.

Joskus kadonneita vanhempia on tavoitettu lähettämällä kutsuja lastensuojelulaitoksen vuosittaisiin yhteisiin juhliin. Tällaisia juhlia ovat esimerkiksi grilli-, jouluja koulunpäättäjäisjuhlat. Myös kutsu lapsen omiin juhliin (muun muassa rippi- ja syntymäpäiväjuhlat) saattaa joskus aktivoida kadonnutta vanhempaa.

Työskenneltäessä lapsen kanssa yhteydenottoprosessissa varsinaisina menetelminä käytettiin muun muassa narratiivisuutta, valokuvausta, sukupuutyöskentelyä, menneisyysmatkailua ja sukulaisten tapaamista. Esimerkiksi sukupuutyöskentelyä ja valokuvausta oli käytetty sekä ennen yhteydenottoprosessia että sen aikana. Sukupuuta, aikajanaa ja ihmissuhdekarttaa piirrettiin uudelleen aika ajoin lapsen kanssa. Niiden avulla työntekijä näki, kuinka lapsen läheiset ”liikkuivat” piirroksissa eri aikoina lähemmäs lasta tai kauemmas hänestä. Tämä saattoi myös antaa vinkkiä siitä, oliko lapsi valmis puhumaan enemmän esimerkiksi kadonneesta vanhemmasta. Valokuvausta oli käytetty muun muassa niin, että lapsi oli saanut kuvata lapsuudenmaisemissaan haluamiaan asioita tai kohteita. Myös lasta oli kuvattu näillä menneisyysmatkailureissuilla. Lapsen ja kadonneen vanhemman tapaamisia oli myös kuvattu ensitapaamisella sekä siitä eteenpäin suhteen uudelleen rakentamisen aikana. Valokuvista oli nähty esimerkiksi fyysisen välimatkan vähentyminen lapsen ja vanhemman välillä.

Haastatteluista kävi myös ilmi, että kadonneen vanhemman löytämiseksi ja yhteyden rakentamiseksi hänen kanssaan täytyy koettaa käyttää kaikkia mahdollisia keinoja. Se, mikä on ollut toimiva keino edellisellä kerralla, ei ehkä toimi seuraavassa tapauksessa ollenkaan. Tilanteet vaativat luovaa ajattelua!

6.4 Mikä on toiminut hyvin yhteydenottoprosessissa?

Haastatteluissa nousi esille useita asioita, jotka ovat työntekijöiden mukaan toimineet yhteydenottoprosessissa hyvin. Yhteydenottoprosessin pohjana on luottamus.

Työntekijällä pitää olla luottamuksellinen suhde sekä lapseen että lähivanhempaan. Lisäksi korostettiin sitä, että huomiota kiinnitetään ihmisten kohtaamiseen ja heitä kunnioitetaan ihmisinä. Yhteydenotto-prosessiin lähdetään aina lapsen, ei vanhemman intressistä ja näkökulmasta. Luottamuksen lisäksi haastatteluissa korostui ajan käyttö. Työntekijät korostivat hitaasti etenemisen merkitystä koko yhteydenotto-prosessin aikana. Alkuvalmistelut koettiin tärkeiksi. Koko prosessin koettiin toimivan sen paremmin, mitä paremmin se oli valmisteltu. Kaikilla osapuolilla piti olla myös tarpeeksi aikaa valmistautua varsinaiseen tapaamiseen. Mikäli kadonneeseen vanhempaan saatiin yhteys, piti sen jälkeen olla myös ajatus siitä, kuinka saatua yhteyttä aletaan mahdollisesti rakentaa ja ylläpitää. Toimivaksi koettiin se, että oli olemassa sovittu aikataulu, joka jousti tarpeen mukaan. Prosessin piti alkaa, edetä ja myös päättyä sovitusti.

Vanhempiin liittyviä toimivia asioita mainittiin muutamia. Lähivanhemman kanssa työskentelyä pidettiin tärkeänä, jotta häneltä saadaan ”lupa” prosessiin. Mikäli prosessia viedään eteenpäin, vaikka lähivanhempi ei anna lupaa, pitää asiaa työstää. Työntekijän on myös hyvä varautua lähivanhemman kiukkuun, mikäli prosessia viedään lapsen edun mukaisesti eteenpäin lähivanhemman vastustuksesta huolimatta. Toimivaksi tavaksi oli koettu kadonneen vanhemman tavoittelu puhelimitse lapsen luvalla. Mikäli vanhempi tavoitettiin, hänelle kerrottiin lapsen olinpaikka ja kuulumisia. Vanhemmalle annettiin aikaa asioiden pohtimiseen 1–2 viikkoa, jonka jälkeen hänelle soitettiin uudelleen. Toimivana tapana pidettiin myös sitä, että sovittiin yksi työntekijä, joka pitää yhteyttä vanhempaan; häneen ei ole yhteydessä vain ”joku uusi sieltä lastenkodilta”. Ensimmäistä viestiä vanhemmalle pidettiin tärkeänä. Sen piti olla neutraali, ystävällinen ja lämmin. Viestin sisältöä ja sanakäanteitä oli pohdittu tarkasti. Tiivistä yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa pidettiin myös toimivana. Tuttu, laitoksen käytännöt tunteva sosiaalityöntekijä oli arvokas apu. Myös lapsen olemassa olevien verkostojen hyödyntämistä pidettiin toimivana. Tärkeää tietoa kadonneesta vanhemmasta saattoi saada esimerkiksi mumolta, papalta tai kummilta.

Kadonneen vanhemman ensimmäinen tapaaminen pyrittiin järjestämään niin, että vanhempi tapasi ensin 1–2 työntekijää. Lapsi tai nuori tuli mukaan toiseen tapaamiseen yhdessä omaohjaajan kanssa. Ennen ensimmäistä tapaamista lapsen ja vanhemman välistä yhteyttä oli rakennettu muun muassa puhelinsoitoilla tai kirjeillä. Toimivaksi tavaksi koettiin vanhemman tapaaminen työparina (omaohjaaja ja sosiaalityöntekijä). Se koettiin toimivaksi, koska silloin omaohjaaja tietää lapsen arjesta. Työparina työskentely on myös turvallisempaa, kun jalkaudutaan tapaamaan vanhempia. Vanhempien tapaaminen lastensuojelulaitoksen tai sosiaalitoimiston ulkopuolella koettiin arvostavammaksi ja tasavertaisemmaksi vanhemmalle. Yhteydenotto-prosesseissa oli erilaisia käytäntöjä. Eräässä lastensuojelulaitoksessa oli

työnjako, jossa laitoksen erityistyöntekijä keskittyi lähinnä konkreettiseen etsimistyöhön ja omaohjaaja lapseen.

Myös SILTA-tapaamiset oli koettu toimiviksi. Lisäksi vanhempien oma motivaatio työskennellä lapsen hyväksi oli ollut toimivaa. Joskus toimivimmaksi oli osoittautunut se, että lapsi itse oli yhteydenottaja. Esimerkiksi vanhempi, joka ei ollut reagoinut työntekijän kirjeisiin, aktivoitui asiassa, kun lapsi itse kirjoitti kirjeen vanhemmalle.

Ympäristön suhteen oli huomioitu muutamia toimivia asioita. Tapaamistilana oli toiminut hyvin esimerkiksi viihtyisä kokoushuone, kerhohuone tai muu vastaava tila, joka ei ollut liian toimistomainen. Toiminnallisuus tapaamisissa oli koettu hyväksi (esimerkiksi pingis). Tapaamiset olivat sekä valvottuja että tuettuja, koska niissä oli yleensä lapsen ja vanhemman lisäksi omaohjaaja, joka voi myös tarpeen tullen toimia tulkkina lapsen ja vanhemman välillä. Myös lapsen kanssa tutuilla vanhoilla paikoilla vierailua ennen vanhemman tapaamista pidettiin toimivana (esimerkiksi entinen asuinpaikka tai vanhastaan tuttu leikkiapaikka). Näistä paikoista saattoi löytää yhtymäkohtia lapsen ja vanhemman välille. Lapselle saattoi syntyä niiden myötä myös halu tavata kadoksissa olevaa vanhempaa.

6.5 Yhteydenotto prosessin muistilista

Asiakassuunnitelmapalaveri on tärkeä tapaaminen myös yhteydenotto prosessin kannalta. Siellä kuullaan yleensä lapsen sosiaalityöntekijän mielipide myös mahdolliseen yhteydenotto prosessiin ja kaikki asianosaiset ovat yleensä kuulolla samanlaisesti. Lapsen asiakassuunnitelmaan on hyvä kirjata myös tuleva yhteydenotto prosessi tai sen suunnittelu.

Kun lapsen tai nuoren kohdalla on päädytty siihen, että lähdetään käymään läpi yhteydenotto prosessia, on hyvä vielä kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin lapsen, työntekijän ja itse tapaamisen kannalta.

Lapsen kannalta huomioitavat asiat

- ☞ Onko lapsi tai nuori halukas ja motivoitunut yhteydenotto prosessiin? Onko sinulla lapsen lupa ryhtyä edistämään yhteydenotto prosessia?
- ☞ Onko sinulla ja lapsella sekä sinulla ja lähivanhemmalla tarpeeksi luottamuksellinen suhde, jotta prosessiin voidaan ryhtyä?
- ☞ Onko lapsella myös henkinen lupa prosessiin lähivanhemmalta tai huoltajalta? Ovatko muut lapsen lähiomaiset tietoisia käynnistyvästä prosessista? Pitäisikö heidän olla?
- ☞ Onko lapsen olemassa oleva lähiverkosto sekä heidän tietonsa ja tarinansa kadonneesta vanhemmasta huomioitu?
- ☞ Onko lapsen tai nuoren tuki prosessissa mietitty? Vastaako lapsen tukemisesta esimerkiksi omaohjaaja, erityistyöntekijä tai terapeutti?
- ☞ Oletko käynyt ennakkoon katsomassa lapsen tai nuoren kanssa paikkoja, jotka liittyvät hänen lapsuuteensa (entinen asuinpaikka, kotitalo, hoitopaikka, leikkipuisto tms.)?

Työntekijän kannalta huomioitavat asiat

- ☞ Ota yhteyttä lapsesta vastaavaan sosiaalityöntekijään sijoittaneessa kunnassa: Onko sinulla lupa edetä asiassa? Onko vanhemmista saatavilla taustatietoa? Tee sopimus sosiaalityöntekijän kanssa siitä, kuinka asiassa edetään. Asiakassuunnitelmapalaveri on hyvä vaihtoehto asian käsittelyyn.
- ☞ Onko prosessiin kysytty lupa sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijän lisäksi muilta tarvittavilta tahoilta (esimerkiksi laitoksen johtaja tai erityistyöntekijä)?
- ☞ Ovatko huoltajuuskysymykset ja salassapitovelvollisuudet selvillä?
- ☞ Onko yhteydenotto prosessin aikataulu suunniteltu? Onko työntekijälle resursoitu aikaa sekä prosessiin liittyvien asioiden että lapsen kanssa työskentelemiseen?

☞ Ovatko yhteydenottoprosessin suunnitelmat valmiina?

Suunnitelma A

Vanhemman kanssa saadaan rakennettua toimiva yhteistyö

Suunnitelma B

Vanhempaan ei saada lainkaan yhteyttä tai yhteys ei ole toimiva

Suunnitelma C

”Varasuunnitelma” yllätysten varalle

☞ Onko tiedonjako ja -kulku mietitty prosessiin osallistuvien henkilöiden ja tahojen välillä? Onko prosessille nimetty vastuuhenkilö tai -henkilöt?

☞ Onko työntekijän tai työntekijöiden mahdolliset työnohjaukset ja/tai konsultaatiomahdollisuudet mietitty?

☞ Mieti yhteydenottotapaa. Otatko ensikontaktin puhelimitse, kirjeellä vai jollakin muulla tavalla? Muista ensikontaktin tärkeys!

☞ Tarvitaanko prosessissa erityisosaamista (esimerkiksi tulkkia)?

☞ Mieti, miltä taholta kadonneet vanhemmat voivat saada tukea tässä uudessa elämäntilanteessa.

☞ Työskentele prosessissa niin, että omaohjaajana et ole uhkana vanhemman vanhemmuudelle.

☞ Tiedosta suhteesi omiin vanhempiisi. Yhteydenottoprosessi lapsen tai nuoren kadonneeseen vanhempaan voi herättää erilaisia ajatuksia ja tunteita, jotka saattavat liittyä myös omiin henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin.

Tapaamisen kannalta huomioitavat asiat

☞ Järjestä ensitapaaminen vanhemman kanssa työntekijän tai kahden työntekijän ja vanhemman välille. Arvioi tällä tapaamisella vanhemman nykytilannetta, kuntoa ja vanhemmuutta. Onko nyt lapsen kannalta oikea hetki tavata vanhempaa?

☞ Järjestä ensimmäinen konkreettinen tapaaminen niin, että kaikilla osapuolilla on tarpeeksi aikaa valmistautua siihen.

☞ Ensimmäisessä konkreettisessa tapaamisessa kannattaa miettiä mahdollisesti jotain toiminnallista elementtiä. Joskus on helpompi aloittaa uudelleen tutustuminen esimerkiksi pelaten tai leikkipuistossa oheistoiminnan avulla.

☞ Muista kohdata ihmiset ihmisinä! Avoimuus ja rehellisyys kannattaa!

☞ Malti on valttia tässäkin prosessissa!

LYHYT MUISTILISTA PÄHKINÄNKUORESSA

- Lapsella on motivaatiota lähteä prosessiin.
- Sinulla on työntekijänä lupa (lapselta, vanhemmalta, esimieheltäsi ja lapsen asioista vastaavalta sosiaali-työntekijältä) edetä asiassa.
- Prosessin aikataulu ja toteutus on suunniteltu.
- Lapsen ja vanhempien mahdollisesti tarvitsema tuki on mietitty/järjestetty.
- Työntekijän mahdollisesti tarvitsema tuki, työnohjaus, konsultaatiomahdollisuudet on mietitty/järjestetty.

7. LAPSEN TAI NUOREN MUUT SUKULAISET

Kaikki tuntevat sanonnan ”suku on pahin”. Suku ja sukulaiset herättävät monenlaisia tunteita ja ajatuksia sekä myönteisessä että kielteisessä merkityksessä. Internetissä on nykyään monia keskustelusivustoja, joissa vaihdetaan mielipiteitä sukulaisista. Sukulaisuudesta on myös kirjoitettu monia erilaisia kirjoja. Kirsti Ijäksen *Sukupuu, Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen* on helppolukuinen perusteos, josta voi olla hyötyä myös yhteydenottoprosessia miettiessä.

Vaikka tämä ohjekirja on keskittynyt yhteydenottoprosessiin kadonneen syntymävanhemman ja lapsen välillä, on lapsella yleensä myös muita sukulaisia. Heillä saattaa joskus olla jopa suurempi merkitys lapsen elämässä kuin biologisilla vanhemmilla. Sekä lasten alkukartoituslomakkeessa että työntekijöiden haastatteluissa kysyttiin myös lapsen muista sukulaisista. Ohessa näistä tuloksista esitetään muutamia pääkohtia.

Alkukartoituslomakkeesta työntekijöiltä saadun tiedon perusteella 2/3:lla lapsista (65 %) oli tärkeä yhteys johonkin muuhun sukulaiseen. Toisaalta 1/3 lapsista (35 %) oli ilman tällaista ihmissuhdetta. Tässä aineistossa oli myös lapsia, joilla ei ole mitään kosketusta biologiseen sukuunsa. Lisäksi oli lapsia, joilla ei ollut lähivanhemman lisäksi tärkeää yhteyttä kehenkään muuhun sukulaiseen.

Lapsille tai nuorille tärkeimmiksi sukulaissuhteiksi nousivat työntekijöiden mielestä vanhempien lisäksi, heidän ohellaan tai puuttuessaan sisarussuhteet. Toiseksi eniten tärkeitä sukulaissuhteita löytyi mummoihin (äidinäiti) ja vanhempien sisaruksiin (tädit, enot ja sedät). Kolmanneksi eniten tärkeitä sukulaissuhteita löytyi muu vaihtoehto -luokasta. Näitä tärkeitä ihmissuhteita olivat muun muassa entinen

sijaisperhe, äidin puoliso, äitipuoli, tulevan lapsen isä, sisaren lapset, enon perhe, kummitäti lapsineen sekä serkku.

Lastensuojelulain 54. § määrittelee lapsen ihmissuhteita ja yhteydenpitoa sijaishuollon aikana. Sijaishuollon aikana lapsella on oikeus turvallisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin. Laissa ei ole erikseen määritelty, ketkä voivat olla lapselle läheisiä ihmisiä. Näitä voivat vanhempien ja huoltajien lisäksi olla muun muassa isovanhemmat, tädit, sedät, kummit ja ystävät. Yhteydenpito voi tapahtua muun muassa kyläilemällä lapsen luona sijoituspaikassa, kirjeitse tai sähköpostitse. Lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä on yksi tärkeimmistä oikeuksista, joita sijaishuollossa olevalla lapsella on. (Saastamoinen 2010, 135.)

Myös Lapsiasiavaltuutetun raportissa *Suojele unelmia, vaali toivoa* nuorten omis-
sa suosituksissa lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi on mainittu monia erilaisia toimenpide-ehdotuksia sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Ohessa niistä on poimittu esille kolme toimenpide-ehdotusta, jotka koskevat nuoren läheisiä ihmissuhteita. Yksi monista toimenpide-ehdotuksista oli, että nuoren syntymäperheelle on tarjottava apua ja tukea. Toinen toimenpide-ehdotus koski nuoren lähi- ja tukiverkoston kartoittamista. Tämä verkoston kartoittaminen tulisi nuorten mielestä tehdä ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Kolmas toimenpide-ehdotus oli, että ennen jälkihuollon päättymistä tulisi huolehtia siitä, että jokaisella nuorella on elämässään aikuinen ihminen, johon hän voi aina ottaa yhteyttä. (Vario ym. 2012, 34, 42.)

Lapsen muut sukulaissuhteet korostuvat silloin, kun vanhempi on kadoksissa joko kokonaan tai on-off-tyyppisesti. Haastatteluaineiston mukaan lapsen kohdalla voidaan joskus tehdä pitkäaikaisempia suunnitelmia jonkun muun sukulaisen kanssa, mikäli se ei jostain syystä onnistu biologisen vanhemman suhteen.

Haastatteluissa lapsen yhteyttä muihin sukulaisiin vanhempien ohella tai heidän puuttuessaan pidettiin pääsääntöisesti todella tärkeänä. Ohessa on mainittu muutama esimerkki siitä, kuinka muita sukulaisia on huomioitu lastensuojelulaitoksissa.

- ☞ Lapsen verkosto kartoitetaan hänen saapuessaan uutena laitokseen.
- ☞ Lapsen lomailua tuetaan myös muiden sukulaisten luona.
- ☞ Lapsen sukulaisia kutsutaan kylään lapsen merkkipäivinä sekä laitoksen yhteisiin juhliin.
- ☞ Lapsen sukulaiset ovat tervetulleita kyläilemään laitokseen, ja vierashuone on vapaasti, mutta kuitenkin sovitusti heidän käytettävissään.
- ☞ Lapsen sukulaisia huomiodaan puheissa ja puheluissa.
- ☞ Lasta rohkaistaan pitämään yhteyksiä sukulaisiin myös soittamalla ja kirjoittamalla kirjeitä.
- ☞ Joulukortit lähetetään lapsen kaikille sukulaisille tai sovitusti laitoksen käytännön mukaan (esimerkiksi jokainen lapsi saa lähettää 10 joulukorttia).

Ohessa on kolme sukupuupiiirrosta, jotka havainnollistavat konkreettisesti sen, kuinka erilaisia sukupuuta lapsilla saattaa olla. Toinen sukupuoli havainnollistaa konkreettisesti suvun tai sen puutteen merkityksen lapsen kannalta.

Sukupuut 1

Sukupuut kuvaa tilannetta, jossa lapsella on molemmat vanhemmat ja heidän sukulansa ovat myös lapsen tiedossa. Tämä on sukupuut, joka alkaa tänä päivänä olla harvinainen eikä kuvaa kovin hyvin nykyisiä perhesuhteita.

Sukupuut 2

Sukupuut kuvaa tilannetta, jossa lapsi ei tiedä isänsä henkilöllisyyttä. Isän puuttuminen elämästä merkitsee myös sitä, että iso osa potentiaalisia sukulaisia on poissa lapsen elämästä.

Sukupuut 3

Sukupuut kuvaa tilannetta, jossa lapsen isä on tiedossa, mutta hän ei halua tai kykene olemaan yhteydessä lapsen kanssa. Isän puolelta on kuitenkin löytynyt yhteys muun muassa isovanhempiin ja muutamiin muihin sukulaisiin. Näiden sukulaisten kautta lapsen mielikuva isästä on täydentynyt, vaikka häneen itseensä ei yhteyttä ole. Tässä tapauksessa muiden sukulaisten merkitys korostuu lapsen elämässä.

8. TUNTEET PELISSÄ

8.1 Lapsen tunnetyöskentely

Haastattelujen perusteella lapsen tunnetyöskentelyä tuettiin eri tavoin. Tärkeimmäksi keinoksi mainittiin puhuminen lapsen tai nuoren kanssa. Puhumisen lisäksi korostettiin kuuntelemisen ja kyselemisen tärkeyttä. Asioita, joita lapsella tai nuorella oli mahdollisesti mielessä, otettiin aktiivisesti puheeksi. Näitä saattoivat olla esimerkiksi ikävä, pelko tai pettymys.

Lasten ja nuorten kohdalla pyrittiin huomioimaan heidän erilaiset tapansa purkaa tunteita. Toisilla tunteiden purkaminen saattoi tapahtua enemmän liikkumalla kuin puhumalla. Lisäksi tunnetyöskentelyssä käytettiin muun muassa piirtämistä tai kirjoittamista.

Kadonnutta vanhempaa pyrittiin pitämään mukana sekä puheissa että ajatuksen tasolla. Lapselle tai nuorelle annettiin aikaa ja ymmärrystä siihen, että tällainen prosessi kuohuttaa mieltä. Lisäksi pyrittiin välillä ”ennakoimaan lapsen fiiliksiä”.

Tärkeänä pidettiin myös sitä, että edetään rauhallisesti lapsen tahdissa ja tarkkaillaan, mitä lapsi pystyy vastaanottamaan. Lapsi saa itse kertoa, miten hän haluaa edetä ja minkälaisia ajatuksia ja tunteita prosessissa herää. Mitä hän toivoo aikuisten sanovan tai tekevän?

Työntekijän on hyvä olla läsnä ja ”herkillä”. Hänen on hyvä antaa lapselle ja nuorelle aikaa ja läheisyyttä. Fyysinen läheisyys on myös tärkeää. Se voi olla vaikkapa kainaloon ottamista tai jalkojen hierontaa. Täytyy kuitenkin kunnioittaa lapsen tai nuoren näkemystä sen suhteen, kuinka hän päästää lähelleen ja kuinka hän haluaa jakaa asioita työntekijöiden kanssa.

Omaohjaajalla oli tärkeä rooli myös sen huomioimisessa, milloin lapsi tarvitsee tunnetyöskentelyssään omaohjaajakeskustelujen lisäksi enemmän apua. Milloin hän mahdollisesti tarvitsee psykiatripalveluja tai hyötyy yksilö- tai perheterapiasta?

Lapsen kanssa työskenneltäessä yhteydenottoprosessissa on hyvä pyrkiä olemaan mahdollisimman luova eri keinojen ja menetelmien osalta. Aiemmin on jo mainittu erilaisia toiminnallisia tapoja puhumisen lisäksi (kirjoittaminen, piirtäminen tai liikunta). Lapsen tunnetyöskentelyyn on saatavilla myös erilaisia apuvälineitä. Käytettyjä ja hyvin toimivia ovat esimerkiksi erilaiset tunnekortit, joita nykyään on myös erityisesti nuorille suunniteltuina versioina. Lisäksi apuna voi käyttää erilaisia leikkivälineitä (esimerkiksi nukkeperheitä), satukirjoja tai elokuvia. Lapsen tai nuoren kanssa voi myös askarrella aarrekarttoja leikkaamalla lehdistä erilaisia kuvia ja liimaamalla niitä kartongille. Aarrekartat voivat kuvata perheen tai suvun tilannetta nyt ja sellaisena, kuin lapsi tai nuori toivoisi sen ihannetilanteessa tulevaisuudessa olevan.

Sijoitetuille ja adoptoiduille lapsille on kehitetty myös oma *Minun kirjani*. Kirjaa on tarkoitus täyttää lapsen kasvaessa tarinoin, kuvin ja piirroksin. Se toimii apuna lapsen oman elämäntarinan kokoamisessa ja ymmärtämisessä. Kirja on suunnattu ensisijaisesti sijaisperheissä asuville ja adoptoiduille lapsille, mutta se toimii myös hyvänä apuvälineenä laitoksiin sijoitetuille lapsille ja nuorille. Kirjassa on osio, jossa käsitellään syntymäperhettä ja sen kulttuuria. Tästä voi olla apua myös kadonneen vanhemman yhteydenottoprosessissa tai aiheesta keskusteltaessa. Kirjaan liittyy myös aikuisen opas, joka opastaa käyttämään *Minun kirjaani* lapsen tai nuoren kanssa. Yksi hyvistä ajatuksista, joita aikuisen opaskirjasta löytyy, kuuluu näin: ”Kun aikuinen herkistyy lapsen kertomuksille, hän alkaa myös kuulla niitä” (*Minun kirjani – ohjeet aikuisille*, 2005, 7). Tarkempia tietoja kirjoista löytyy kirjallisuusviitteistä.

Myös musiikin käyttämistä tunteiden tulkitsijana kannattaa rohkeasti kokeilla. Musiikkia voi käyttää monella eri tavalla. Yksi tapa on pyytää nuorta soittamaan sellainen kappale, joka kuvaa hänen tuntojaan nyt tai hänen tunteitaan kadonnutta vanhempaa kohtaan. Vaihtoehtoisesti työntekijä valitsee kappaleen tai molemmat tuovat kahdenkeskiseen kuunteluhetkeen omat kappaleensa. Kappaleiden kuuntelemisen jälkeen aiheesta voi syntyä syvällistäkin keskustelua. Musiikin avulla voi saada purettua tunteita myös ilman sanoja. Joskus pelkkä kappaleen kuunteleminen yhdessä voi palvella tarkoitustaan. Ohessa on Ressun Redfordin ja Jussin Rainion kappale *Pieniä polkuja*, joka ilmestyi keväällä 2012 samaan aikaan, kun projektin haastatteluaineistoa kerättiin. Kappaleen soidessa aineiston esimerkkitaupaukset ja niiden herättämät tunteet nousevat edelleen kirjoittajan mieleen. Kappale yhdistyy vahvasti niihin tunteisiin, joita silloin heräsi. Ne eivät liity vain laulun sanoitukseen, vaan koko kappaleen välittämään tunnelmaan.

*”Sen mutsi kääntää kylkee,
eikä tahdo tietää.
Se unilääkkein nukkuu vaan,
kai pääsee paikkaan parempaan.*

*Kun terä ihoo nylkee,
kipua voi sietää
ja tytär hetken hallitsee
kaaoksen joka
aina vallitsee.*

*Niin kuin pieniä polkuja ranteessaan on,
hihan alle ne piiloon jää.
Kukaan arvaa ei, että on onneton,
kun ei sieluunsa nää.*

*Niin kuin pieniä polkuja, risteilevii,
jotka johtavat ei mihinkään.
Mut se terä joka sydämessä on kii,
viiltää syvempään.*

*Sen faija vetää juomaa,
eikä tahdo tietää.
Se hukkuu siihen humalaan,
kai pääsee paikkaan parempaan.*

*Eikä kukaan huomaa,
ei kysy, mihin vie tää.
Se tytär jälleen lipeää,
naarmuihin, jotka
tekee kipeää.*

Niin kuin pieniä polkuja...

*Ja aamulla taas, hän on niin kuin muut.
Ja aamulla taas hän on kuin toisetkin.*

(Sanat Sana Mustonen; julkaistu tekijän luvalla)

8.2 Millaisia tunteita yhteydenottoprosessi herättää työntekijässä?

Haastattelujen perusteella yhteydenottoprosessi herättää työntekijässä ristiriitaisia ajatuksia sekä tunteita laidasta laitaan. Haastateltavat kuvasivat tunteitaan lähes neljälläkymmenellä eri adjektiivilla, joista vajaa neljännes kuvasi myönteisiä tunteita. Useimmiten esille nousivat tunnesanat kiukku, suru, ilo ja hyvä fiilis. Myötäelämisen taitoa pidettiin tärkeänä. Yhteydenottoprosessia kuvattiin myös raskaaksi sekä lapselle että työntekijälle. ”*Se ei ole mikään ilon prosessi. Kyllä siinä on nuori itkenyt monet itkut!*”

Osa työntekijöiden tunteista liittyi lapseen ja lapsen tunteisiin. Lapsen puolesta koettiin muun muassa suuttumusta ja kiukkuja vanhempia kohtaan. Raivoa, kiukkuja ja vihaa herätti muun muassa kielteisesti suhtautuva tai välinpitämätön kadonnut vanhempi, jonka elämään lapsi ei mahtunut. Aikuisten itsekkyyks herätti myös turhautumista. Vanhemman hetkellinen aktivoituminen aiheutti vihostusta, koska se ei tuonut lapsen elämään pysyvyyttä. Myös lapsen suru kosketi työntekijää. Lasta kohtaa tunnettiin muun muassa kiintymystä ja riittämättömyyttä.

”Kun tuli se tauko, ettei vanhempi pitänyt yhteyttä lapseen, niin olin aika äkäinen ja tuntui itsestäkin hyljätyltä – saati sitten lapsesta! Miten voimakas tunne voi olla lapsella, kun itselläkin on noin voimakas tunne siitä, kun vanhempi häviää noin vain mitään ilmoittamatta?”

Myönteisiä tunteita, jotka liittyivät yhteydenottoprosessiin, olivat huojennus, helpotus, ilo, tyytyväisyys, hyvä fiilis ja rauha. Iloa herättivät esimerkiksi kadonneen vanhemman löytyminen sekä lapsen ja kadonneen vanhemman onnistuneet tapaamiset. Iloa ja tyytyväisyyttä toivat onnistumisen kokemukset omassa työssä, kun yhteydenottoprosessia oli viety eteenpäin nuoren ajoittaisesta vastustuksesta huolimatta ja lopputuloksena nuoren olemisessä tapahtui hyvää kehitystä. Kadonneen vanhemman tapaamisesta seuranneen rauhan nuoressa mainitsi usea haastateltava. Joku koki saman rauhan siirtyneen nuoresta myös itseän. ”Hyvää fiilistä” oli tuottanut muun muassa lapsen ilo, joka syntyi sukulaisilta saaduista, omaa isää koskevista arkipäiväisistä tiedoista. Hyvä fiilis oli tullut siitäkin, että oli saatu onnistuneesti lapsi ja kadonnut vanhempi kohtaamaan toisensa ja tämän myötä lapsessa aikaan jotain merkittävää.

”Voimakkaita tunteita, liikuttavia tunteita. Jossakin tilanteessa on tuntunut hyvältä. Näkee ja kokee ne kaikki tunteet: vuosien ikävän, pettymyksen – –.”

Työntekijöiden tunteet olivat parhaimmillaan iloa, toivoa sekä riemua ja pahimmillaan pelkoa, jännitystä, kiukkua ja epävarmuutta. Tunteet saattoivat olla hyvin voimakkaita. Muutamalla työntekijällä tunteet liittyivät lähinnä jännitykseen sekä nuoren että prosessin onnistumisen puolesta. Eräs haastateltavista kuvasi yhteydenotto prosessin herättämiä tunteita tunnemyrskyksi. Sana kuvaa hyvin niitä monia tunteita, joita erilaiset yhteydenotto prosessit työntekijöissä herättävät.

Oma elämäntilanne sekä elämänhistoria saattavat myös heijastua työntekijän tunteisiin yhteydenotto prosessissa. Millainen on suhde omiin vanhempiin? Millainen on itse vanhempana? Millainen on oma elämätarina? Työntekijä voi käydä näitä asioita ja yhteydenotto prosessin herättämiä tunteita läpi esimerkiksi kollegan tai tiimin kanssa ja työnohjauksessa. Asioita kannattaa miettiä jo etukäteen. Yhteydenotto prosessi saattaa olla niin intensiivinen, että siinä on tarpeen osata erottaa omasta elämäntarinasta nousevat tunteet yhteydenotto prosessista nousevista tunteista.

9. HAASTEET JA SUDENKUOPAT YHTEYDENOTTOPROSESSISSA

9.1 Haasteista ja esteistä

Kadonneen vanhemman yhteydenottoprosessiin liittyy myös erilaisia haasteita ja esteitä. Seuraavassa on koottu yhteen tähän liittyviä, haastatteluissa yleisimmin esiin nousseita näkökohtia. Asioita kannattaa pohtia jo siinä vaiheessa, kun mietitään, lähdetäänkö lapsen kohdalla yhteydenottoprosessiin.

Suuri haaste on saada yhteys auki lapsen ja kadonneen vanhemman välille ja tapaaminen toteutumaan. Tämän jälkeen tulevat lapsen, vanhemman ja työntekijän odotukset ja todellisuus. Näitä odotuksia on hyvä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan madaltamaan. ”Uusi” ihmissuhde ei ehkä vastaa toiveisiin tai tuottaakin pettymyksen. Sekä lapsia että vanhempia pyritäänkin valmentamaan näihin tilanteisiin etukäteen. Joskus voi silti paljastua asioita, joihin työntekijä ei ole osannut varautua. Silloinkin pitäisi olla valmiuksia auttaa lasta ja hoitaa asioita. Haastavaa on myös kertoa lapselle, hellävaraisesti vanhempaa syyllistämättä, syistä, joiden takia vanhempi on lapsesta luopunut. Lapsi miettii niitä joka tapauksessa. Joskus näistä asioista ei pysty kertomaan omaohjaajan lisäksi kukaan muu henkilö.

Muutamat haastateltavista kertoivat, että yli puolet lapsista on heidän yksiköisensä sijoitettu vastentahtoisesti sijaishuoltoon, minkä vuoksi yhteyden saaminen ja rakentaminen lapsen, vanhemman ja laitoksen työntekijöiden välille voi varsinkin aluksi olla vaikeaa. Yleensä asiassa auttaa aika. Myös vanhemman kokemus, että

häntä arvostetaan ja kunnioitetaan vanhempana edesauttaa etenemistä. Tärkeää on myös tukea yhteydenpitoa siten kuin siitä on asiakassuunnitelmassa sovittu. Ongelmallinen voi olla tilanne, jossa vanhemmalla on yhteydenpidon rajoitus ja kaikilla osapuolilla asiasta vähän erilainen käsitys.

Työntekijän kannalta haasteellista on työstää tällaista prosessia koko ajan ja löytää siihen tarvittava aika. Hankalaa on myös nähdä erilainen tarina kuin mikä paperien pohjalta on syntynyt. Sellainen prosessi vaatii aikaa ja rohkeutta. Työntekijän tuntosarvet saavat olla herkkinä koko prosessin ajan.

Sekä vanhempia että lapsia koskeva haaste on löytää heidän aito halunsa olla tekemisissä toistensa kanssa ja luoda yhteys myös tunnetasolla. Siihen vaikuttavat muun muassa lähtötilanteet, mahdolliset ylilyönnit ja riitaisat avioerot, joissa lapsi on ollut usein pelinappulana. Myös yhteyden ylläpitäminen ja tuttuuden luominen on haastavaa, koska lapsi ja vanhempi saattavat vuosien tauon jälkeen olla toisilleen aivan vieraita. Lapsella ja vanhemmalla ei ehkä ole ollut yhteisesti elettyä elämää moneen vuoteen. Tekijät, joiden takia on ajauduttu erilleen, joutuvat kasvokkain. Siinä törmäävät pienen lapsen tunnemaailma ja aikuisen asiat.

Yhtenä vaikeutena ovat syyllisyyden tunteet sekä lapsilla että vanhemmilla. Joskus on vaikeaa keventää syyllisyyttä kuitenkin niin, ettei todellisuus katoa. Erityisesti vanhemmilla voi olla myös häpeän tunteita. Lisäksi haasteena on saada aikaan yhteinen tavoite yhteydenottoprosessissa lähivanhemman kanssa, jotta hän ei pahota mieltään prosessissa. Lähivanhempi käy prosessissa samaan aikaan usein läpi omia tunteitaan.

Lapseen liittyviä haasteita

Lapsen saaminen yhteydenottoprosessiin on välillä jo itsessään haastavaa. Siihen auttaa vahva omahoitajuus ja aiheesta käydyn keskustelun jatkuvuus. Lapsen psyykinen tilanne on kuitenkin huomioitava. Rauhallisessa ajanjaksossa voidaan lähteä työstämään ”uutta” ihmissuhdetta.

Jos lapsi on niin pieni, ettei hän tuota puhetta kadonneen vanhemman teemasta, huomataanko sitä arjessa lastensuojelulaitoksen näkökulmasta? Samaa voi kysyä isommankin lapsen kohdalla, joka ei itse ota aiheita aktiivisesti puheeksi. Ymmärtääkö asian merkitys arjessa? Kuinka aktiivisesti aihe otetaan käsittelyyn? Osaako työntekijä toimia ”tulkkina” lapsen ja vanhemman välillä, jos lapsi ei osaa itse sanoa, mitä haluaisi?

Lapsen ikävät muistot aikaisemmasta perhe-elämästä, kuten väkivalta perheessä tai päihteiden väärinkäyttö, saattavat lisätä lapsen haluttomuutta tavata vanhempaa. Näin jos esimerkiksi varhaislapsuudessa on tapahtunut jotain hyvin epämiellyttävää ja kadonnut vanhempi liittyy juuri kyseiseen aikaan. Etukäteen ei voi tietää, mitä mahdollinen prosessi tai vanhemman tapaaminen aktivoi lapsessa, joten tilanteen

ennakoiminen on vaikeaa. Joskus lapsen mielikuvat kadonneesta vanhemmasta ovat toisen vanhemman värittämiä. Lapsella saattaa toisaalta olla valtavat odotukset omien kuvitelmiensa pohjalta. Tärkeää on tukea sekä lasta että vanhempaa olemaan prosessissa oma itsensä. On hyvä myös pyrkiä luomaan tilanne sellaiseksi, että tutustutaan uudelleen hiljalleen puolin ja toisin.

Yhtenä ääripäänä ovat seksuaalista hyväksikäyttöä vanhempiensa taholta kokeneet lapset. Mikäli vanhempi yrittää ottaa yhteyttä lapseen tuomionsa jälkeen, lapsella saattaa olla vaikeuksia tunteidensa, esimerkiksi vihan käsittelyssä.

Vanhempaan liittyviä haasteita

Usea haastateltu mainitsi varsinaiseksi haasteeksi kadonneen vanhemman oman halun ja kiinnostuksen olla tekemisissä lapsen kanssa. Joskus kiinnostusta lapseen ei löydy lainkaan.

Tiedon saaminen ja löytäminen prosessin alussa voi olla vaikeaa. Kadonneen vanhemman olinpaikasta ei ole ehkä mitään tietoa. Hän voi myös olla fyysisesti kaukana, jopa eri maassa, josta tiedon saaminen voi olla vaikeaa. Myös monikulttuurisuuteen liittyvä kielimuuri voi luoda haasteita; kaikenlaisen perhetyön tekeminen on ehkä vaikeaa. Virallisissa neuvotteluissa ja valvotuissa tapaamisissa käytetään tulkkia. Myös vieraaseen kulttuuriin liittyvä tietämättömyys hankaloittaa asian etenemistä.

Ongelmana voi olla myös kadonneen vanhemman tämänhetkinen elämäntilanne. Millainen se on? Voidaanko nyt lähteä ottamaan yhteyttä? Mikäli vanhemman elämäntilanteeseen liittyy päihteiden käyttöä, vankilakierre tai vakavia psyykkisiä häiriöitä, on sitä erityisesti pohdittava. Tällaisissa tilanteissa asiaan vaikuttavat erityisesti myös lapsen ikä ja kehitystaso. Rankasti päihteitä käyttävän vanhemman jäljittäminen voi olla työlästä. Lisäksi kynnyksiä synnyttää asunnottomuus ja se, ettei vanhemman tietoja löydy väestörekisteristä. Eräässä lastensuojelulaitoksessa useamman lapsen vanhemmalla oli vain postilokero-osoite, joten heidän tavoittamisensa oli erityisen työlästä.

Joskus vanhempaa koskevat pakkotoimenpiteet tai rajoitukset, kuten vankilatuoimio, aiheuttavat työntekijälle pohdittavaa. Myös lähivanhemman vakava mielenterveysongelma on osoittautunut ongelmalliseksi. Tällaisen vanhemman kertomukset lapsen toisesta vanhemmasta saattavat vaihdella suuresti, eikä työntekijöillä ole mahdollisuutta tietää, mikä tarina on lähinnä totuutta. Mielenterveysongelmasta kärsivä lähivanhempi saattaa myös hankaloittaa lapsen ja toisen vanhemman välistä yhteydenpitoa ja tunnetyöskentelyä.

Vanhemman elämäntilanteeseen liittyväksi haasteeksi mainittiin myös uusperheen sovittaminen kuvioon; vanhemmalla voi olla lapsia useassa perheessä. Vaikeaksi työntekijät kokivat ns. isättömien lasten tilanteet. Tällöin äiti ei tiedä tai kerro

lapsen isän henkilöyttä tai isää ei ole rekisteröity virallisesti lapsen isäksi. Eteneminen tilanteessa on usein lähes mahdotonta.

Lähivanhempi saattaa myös vastustaa yhteydenottamista kadonneeseen vanhempaan, jolloin tilanne vaatii työstämistä esimerkiksi perhetyön keinoin. Välillä on vaikea saada lähivanhempi ymmärtämään, että toisen vanhemman tapaaminen olisi lapselle tärkeää. Tämä voi muodostua myös todelliseksi esteeksi, mikäli lähivanhempi ei anna lapselle aidosti lupaa yhteydenotto prosessiin. Lisäksi on tilanteita, joissa toinen vanhempi haluaisi lapsen huoltajuuden, mutta hän ei sitä saa. Toinen vanhempi hankaloittaa tahallaan toisen vanhemman yhteydenpitoa lapseen tai mustamaalaa toista.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain 2. §:n mukaan lapsella on oikeus pitää yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeus on rajoitettu koskemaan vain vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu vakituisesti. Lapsenhuoltolaissa ei ole säännöksiä, jotka koskisivat lapsen oikeutta tavata tai pitää yhteyttä muihin hänelle läheisiin henkilöihin. (Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö, 2011, 173; Saastamoinen 2010, 135–136.)

Toisaalta on huomattava, että sijoitetulla lapsella on oikeus lastensuojelulain nojalla pitää yhteyksiä muun muassa kadonneen vanhemman vanhempiin, omiin isovanhempiinsa. Lastensuojelulain 54. §:n mukaan lapselle on taattava kaikki tärkeät ihmissuhteet, myös muut kuin suhteet vanhempiin (Saastamoinen 2010, 136).

Vanhemmat pelkäävät menettävänsä lapsensa vanhemmuuden siinä vaiheessa, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa yhteyden luominen ja ylläpitäminen vanhempiin vaatii erityistä huomiota. Kun vanhemmat saavat kokemuksia arvostuksesta ja kunnioituksesta vanhempina, aika tekee usein tehtävänsä ja yhteyden saaminen ja ylläpito helpottuvat.

Vanhemmalla voi olla epävarmuutta ja pelkoa kohdata lasta pitkän ajan jälkeen. Kynnys lapsen tapaamiseen voi olla korkea, mikäli hän on ollut poissa lähes koko lapsen elämän. Hän saattaa myös suhtautua kielteisesti viranomaisiin.

Erilaisia esteitä

Moni haastatelluista totesi yhteydenoton esteistä, että jokainen tapaus pitää harkita yksilöllisesti kunkin lapsen tai nuoren kohdalla. Tarkkaa harkintaa vaativia syitä nimettiin, mutta niitä ei silti mielletty automaattisesti esteiksi.

Hankalien yhteyksien osalta todettiin, että joskus on nähtävä vuosien päähän. Mikä on pitkällä tähtäimellä hyvä asia lapsen parhaaksi? Jokaisella lapsella on vain yhdet biologiset vanhemmat. He ovat lapsen juuret, lähtökohta, josta lapsi on tullut. Esteiden nimeäminen ei lopultakaan ole niin helppoa ja yksiselitteistä.

Yleisimmäksi esteeksi nimettiin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tämän lisäksi useita mainintoja saivat raakaa väkivaltaa käyttäneet vanhemmat tai tilanteet,

joissa lasta saattaisi uhata henkinen tai fyysinen väkivalta. Esimerkkinä mainittiin hoidon ulkopuolella oleva, väkivaltainen ja vaarallinen vanhempi.

Myös vakavasti psyykkisesti sairas vanhempi, jonka todellisuudentaju vaihtelee, koettiin haastavaksi erityisesti pienempien lasten kohdalla. Lisäksi mainittiin vanhemman kykenemättömyys huolehtia itsestä, pysyvästi sairaalahoidossa oleva vanhempi, vanhemman haluttomuus kuulla lapsen elämästä, akuutti huume- tai muu päihdeongelma sekä asosiaalinen elämä tai paha rikollistausta. Myös vanhemman omat kielteiset pyrkimykset, esimerkiksi toisen sukulaisen vahingoittaminen lapsen kautta tai lapsen taloudellinen hyväksikäyttö, koettiin esteenä.

Lapsen haluttomuus tavata kadonnutta vanhempaa sekä se, että lapsella tai nuorella on meneillään jokin oma kriisi, eivät puolla yhteydenottoa. Eri ihmisten, myös työntekijöiden, fantasiat saattavat muodostua esteiksi. Ne voivat nousta esimerkiksi toisten ihmisten kertomuksista, omista aikaisemmista kokemuksista tai tietämättömyydestä. Asioita kannattaa katsoa ennakkoluulottomasti ja tilanteisiin pitäisi osata lähteä ”puhtaalta pöydältä”.

Yksilöllisiksi ja harkintaa vaativiksi mahdollisiksi esteiksi mainittiin toisaalta myös vanhemman päihteiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat, asunnottomuus, nykyinen terveydentila, elämäntilanne tai vanhemman rikollinen elämäntapa. Haastatteluista nousi esille kokemuksia, joiden mukaan joistakin edellä mainituista asioista kärsivä vanhempi oli silti voinut tavata lastaan ja tapaamiset olivat olleet lapsen kannalta hyviä. Lisäksi vanhemman tilanne muuttui välillä melko nopeastikin, joten sen vuoksi vanhemman tilanne pitää tarkistaa aika ajoin. Tällöin lapsi saa mahdollisuuden tavata myös ongelmallista vanhempansa aina, kun se on lapsen kannalta perusteltua.

9.2 Mikä ei ole toiminut yhteydenottoprosessissa?

.....

Haastatteluista nousi esille joitakin yhteydenottoprosessissa toimimattomia tapoja ja asioita. Niistä erottuivat erityisesti vanhempiin ja aikaan liittyvät tekijät. Haastattelujen mukaan sekä lähivanhempaan että kadonneeseen vanhempaan liittyi tekijöitä, jotka tekivät yhteydenottoprosessista toimimattoman tai hankaloittivat sitä. Esimerkiksi liian suora ja hyökkäävä lähestyminen vanhempaa kohtaan ei johtanut hyvää lopputulokseen.

Vanhempaiin liittyviksi tekijöiksi mainittiin esimerkiksi lähivanhemman vastustus. Lähivanhempi saattaa torpedoida lapsen ja kadonneen vanhemman kohtaamista tai heidän keskinäistä tunnetyöskentelyään. Esimerkkinä mainittiin tilanne, jossa lähivanhempi on ”ominut” lapsen itselleen, mutta yhtäkkiä puskeekin lasta toiselle vanhemmalle. Työntekijällä pitäisi olla tällaisissa tilanteissa herkäät tuntosarvet. Mil-

lolin yhteydenotto kannattaa? Milloin se, ettei yhteydenottoon ryhdytä, suojaa lasta enemmän? Välillä vanhempi saattaa myös kokea omaohjaajan oman vanhemmuutensa uhkana, mikä voi aiheuttaa hankaluutta eri ihmissuhteissa ja työskentelyssä.

Kadonneeseen vanhempaan liittyviä toimimattomia asioita mainittiin myös muutamia. Välillä yhteyden saaminen tai sen ylläpito koettiin hankalaksi vanhemman tiuhasti vaihtuvan puhelinnumeron takia. Myös vanhemman asunnottomuus tai se, että vanhemmalla oli vain postilokero-osoite, teki työskentelystä haastavaa. Työntekijällä ei ollut aina varmuutta siitä, tavoittaako posti vanhemman. Kadonneen vanhemman ja lapsen tapaamisessa koettiin haastavaksi tilanteet, joissa vanhempi ei kykene vuorovaikutukseen tai olemaan vanhemman roolissa. Lisäksi mainittiin ilmiö, jossa kadonnut vanhempi ja lapsi liittoutuivat yhteen ”yhteistä vihollista” (esimerkiksi sosiaalityöntekijää tai laitosta) vastaan. Tämä teettää paljon töitä ja aiheuttaa lapselle ristiriitaisia tunteita.

Aikaan liittyvissä näkemyksissä korostettiin malttia. Toimimattomaksi oli koettu liian nopeasti edenneet yhteydenotto prosessit. ”*Ensimmäisessä yhteydenotto prosessissa on yleensä enemmän innokas kuin älykäs!*” Haastatteluista nousi myös esille se, että mikäli prosessissa edetään liian nopeasti, saattaa hämärtyä ymmärrys siitä, että lapsen ja vanhemman edellisestä tapaamisesta on saattanut kulua pitkä aika. Vanhemman vaikea elämäntilanne tai haluttomuus nähdä lasta, ovat esimerkiksi voineet olla syynä siihen, etteivät lapsi ja vanhempi ole nähneet toisiaan. Konkreettinen toimimaton asia oli, että sosiaalityöntekijän tavoittaminen koettiin välillä työlääksi. Lastensuojelulaitoksessa tehdään vuorotyötä, ja sosiaalityöntekijät ovat tavattavissa virka-aikaan. Myös sosiaalityöntekijän vaihtuvuus aiheutti sen, että asiat eivät aina edenneet yhteydenotto prosesseissa.

Muut kokemukset toimimattomista asioista yhteydenotto prosesseissa liittyivät muun muassa tapaamisympäristöön, vieraaseen kulttuuriin ja sosiaaliseen mediaan. Virastossa olleet tapaamiset eivät olleet työntekijöiden kokemuksen mukaan toimineet. Toimimattomiksi oli koettu myös kirjeet, joissa vanhempi kutsutaan virastoon lapsen asioissa. Toisinaan toimimattomia olivat olleet henkilökemiat. Joskus mikään viranomaisväylä ei tuntunut toimivalta. Suomen rajojen yli menneissä yhteydenotto prosessissa vieraan kulttuurin byrokratia ei välttämättä toiminut suomalaisen käytäntöön verrattuna. Lisäksi oli ollut epävarmuutta siitä, onko vieraasta kulttuurista saatu tieto totuudenmukaista. Toimimattomaksi mainittiin myös lapsen omat sosiaalisen median kautta tehdyt yhteydenotto yritykset, joista lähivanhempi tai työntekijä ei ollut tietoinen. Tästä on kirjoitettu luvussa 6.3.

9.3 Kun vanhempaa ei löydy tai vanhemman henkilöllisyys ei ole tiedossa

Jo tämänkin kokoisessa aineistossa, jossa kadonneita vanhempia oli yhteensä 47, oli sellaisia vanhempia, joita on mahdoton jäljittää. Nämä olivat yleensä tapauksia, joissa äiti ei tiedä tai ei halua kertoa lapsen isän henkilöllisyyttä. Toisaalta tällainen tilanne voi joskus koskea myös adoptoitua lasta. Lisäksi on tilanteita, joissa virallisiin dokumentteihin on merkitty vanhemmaksi joku muu kuin biologinen syntymävanhempi.

Haastattelujen lomassa käytyjen keskustelujen perusteella tuli ilmeiseksi, että tilanne on haastava sekä työntekijälle, lapselle että lähivanhemmalle. Asiaa yritetään työstää muun muassa perhetyössä. Joskus sen tuloksena saatetaan saada selville isän henkilöys, joka on vuosia ollut syystä tai toisesta tabu tai salaisuus. Tämä ei voi onnistua ilman suurta luottamusta osapuolten välillä.

Mikäli tilanne on todella sellainen, että vanhempaa ei koskaan tulla saamaan selville, on asia kuitenkin hyvä käydä läpi. Silloin se ei jää häilymään käsittelemättömänä asiana koko loppuelämäksi. Vaikka asiaa käytäisiin läpi, se nousee silti varmasti jatkossakin esille lapsen kasvaessa ja eläessä läpi eri elämänvaiheita. Isättömyys tai äidittömyys on hyvä saada käsiteltyä, jotta sen kanssa voi elää.

Isättömyyttä tai äidittömyyttä voi yrittää käydä läpi esimerkiksi perhetyössä tai SILTA-istunnoissa. Aiheen käsittelyssä kannattaa mahdollisuuksien mukaan hyödyntää lähivanhempaa ja pyrkiä tekemään hänen kanssaan mahdollisimman paljon yhteistyötä. Joskus se on mahdotonta ja asian työstäminen vaikeaa, koska lapsi voi olla lojaliteettiristiriidassa kadonneen ja olemassa olevan vanhemman välillä. Joskus tarvitaan jämerämpää työtettä, esimerkiksi perhe- tai yksilöterapiaa. Tällaisissa tapauksissa myös työntekijän kannattaa hyödyntää erityisesti oman työyhteisönissä työtiimejä, konsultaatioita ja työnohjausta, jotta lapsen etu pääsisi toteutumaan mahdollisimman hyvin.

Lisää vinkkejä aiheen käsittelyyn voi löytyä luvussa 4.1 mainituista teoksista, joissa käsitellään muun muassa isättömyyttä, eron myötä kadonnutta vanhempaa ja aikuiseksi kasvamista omia biologisia vanhempia tuntematta. Kirjan lopussa olevissa kirjallisuusviitteissä on mainittu myös muutamia aiheeseen liittyviä artikkeleita.

10. YHTEENVETO

Projektin alkaessa keväällä 2011 ei ollut ennakkotietoa siitä, kuinka paljon lasten-suojelulaitoksissa on lapsia, joilla on kadonneita vanhempia. Aihetta ei ole tutkittu Suomessa aiemmin kovinkaan systemaattisesti. Tässä tutkimuksessa 12 % lasten-suojelulaitoksissa asuvista lapsista oli ilman kontaktia biologiseen vanhempaansa tai ilman tietoa omasta biologisesta vanhemmastaan. Molempien vanhempien kohdalla henkilökohtaiset ongelmat olivat yleisin ensisijainen syy kadoksissa olemiseen. Näitä olivat yleisyysjärjestyksessä päihdeongelmat, väkivalta ja rikollisuus, avio- ja avoerot sekä mielenterveysongelmat. Suurin osa kadoksissa olevista vanhemmista oli isiä (77 %). Projektin edetessä nousivat esille myös on-off-vanhemmat, joiden todellista määrää on vaikea arvioida. Haastattelujen ja työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella heitä voidaan olettaa olevan jopa enemmän kuin varsinaisesti kadonneita vanhempia, jotka ovat olleet vähintään vuoden poissa lapsen elämästä. Haastattelujen perusteella on-off-vanhempia voidaan pitää lapsen kannalta työntekijöiden mielestä ehkä vahingollisempana vaihtoehtona kuin kokonaan kadoksissa olevaa vanhempaa. Tässä olisikin selvästi jatkotutkimisen tarvetta. Työntekijöiden työkokemukset tästä aihepiiristä olivat yleisiä. Lähes 80 %:lla vastanneista oli oman työhistoriansa ajalta kokemuksia lapsista, joiden vanhempi oli tai oli ollut kadoksissa.

Yhtenä keskeisenä asiana alkukartoituskyselyiden tuloksista nousee esille se, että joka viidennellä lapsella, jolla vanhempi oli kadoksissa, kadonneen vanhemman suhteen ei ollut tehty mitään. Tämä on selkeä puute lapsen elämänhistoriassa, koska jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus biologisiin vanhempiinsa, kuten luvussa 5 on kerrottu.

Tämän projektin kohdalla rajattiin tietoisesti pois ne lapsen elämästä kadonneet biologiset vanhemmat, jotka tiedettiin kuolleiksi. Tämä ei tarkoita, että sellaisten lasten kanssa ei asiassa olisi työskenneltävää, mutta silloin asiaa lähestytään kuitenkin erilaisesta näkökulmasta. Toki kadonneen vanhemman etsimisprosesseissa käy välillä niin, että löytyykin tieto jo kuolleesta vanhemmasta tai vanhempi kuolee yhteydenotto prosessin aikana. Tällöin prosessiin liittyy vielä kaiken muun ohella surutyö kuolleen vanhemman vuoksi. Näissäkin tapauksissa lapsi tai nuori saattaa löytää yhteyden kadonneen vanhemman sukuun ja hän voi kuulla sitä kautta tarinoita kadonneesta, vaikka jo kuolleesta vanhemmasta, jota hän ei ehkä ehtinyt koskaan tavata.

Toisen henkilön kadonnutta vanhempaa on helpompi lähteä työstämään ja etsimään, kun on itse tietoinen omasta suhteestaan omiin vanhempiinsa. Haastattelusta nousi ilmi, ettei tähän prosessiin kannata lähteä, jos lapsella on meneillään jokin kriisi. Sama koskee myös työntekijää. Työntekijällä olisi hyvä olla seesteinen vaihe erityisesti työelämässä, mutta mieluummin myös omassa elämässä työelämän ulkopuolella. Vaikka omaa elämää ja työelämää ei mielellään sekoiteta keskenään, on tällaisessa kadonneen vanhemman etsimisprosessissa helpompi edetä, kun oma perhetausta on selvillä ja työstettynä. Perheterapiakoulutus antaa varmasti hyviä eväitä edetä myös tällaisissa prosesseissa. Lisäksi kannattaa muistutella mieleen lapsen varhaisiin kiintymyssuhteisiin liittyviä asioita. Kirjallisuusluettelosta löytyy muutama kirja tästä aihepiiristä.

Vaikka tässä projektissa on keskitytty kadonneisiin syntymävanhempiin, on hyvä muistaa, että lapsella voi olla elämässään muita – jopa merkityksellisempiä – tärkeitä ihmissuhteita. Oman biologisen taustan selvittäminen on tärkeää muun muassa identiteetin kehittymisen kannalta. Läheskään aina kadonnut syntymävanhempi ei kuitenkaan pääse tunnetasolla kaikkein tärkeimpien ihmissuhteiden joukkoon. Lapselle tärkeä ihmissuhde voi olla johonkin biologista sukua edustavaan henkilöön, mutta tärkeäksi ihmissuhteeksi on voinut muodostua myös ei-biologinen suhde esimerkiksi adoptio- tai sosiaaliseen vanhempaan, kummiin, omahoitajaan tai vanhemman nykyiseen tai aikaisempaan kumppaniin. Kadonneen syntymävanhemman yhteydenotto prosessissa ei ole tarkoitus ohittaa näitä tärkeitä ihmissuhteita. Yhteydenotto prosessin tarkoitus on selvittää lapsen biologisia juuria sekä edesauttaa hänen kasvuaan ja kehittymistään tämän tiedon varassa. Lisäksi voidaan mahdollisesti tuoda ”uusi” ihmissuhde hänen elämäänsä. Yhteydenotto prosessissa pyritään toimimaan niin, ettei sen vuoksi rikota lapsen jo olemassa olevia toimivia ihmissuhteita. Toisaalta alkukartoituslomakkeista selvisi, että kolmanneksella lapsista (35 %) ei ollut tärkeää ihmissuhdetta kehenkään muuhun sukulaiseen lähi­vanhemman lisäksi tai hänen puuttuessaan. Sisarusuhteiden merkitys tärkeinä ihmissuhteina korostui. Sisarukset ovat lasten mielessä, vaikka heitä ei fyysisesti

näkisikään usein. Tämä on hyvä tiedostaa läheisverkoston kanssa työskenneltäessä. Myös aiemmin esillä olleista sukupuista näkyy oleellinen asia. Yhden henkilön puuttuminen lapsen elämästä tarkoittaa pahimmillaan sitä, että suuri osa potentiaalisia sukulaisia on myös kadoksissa.

Yhteydenottoprosessin toimivia ja toimimattomia asioista on myös nostettu esille. Haastatteluista nousi erityisesti esille ajan varaaminen koko prosessin ajaksi. Oma yhteydenottoprosessia suunniteltaessa kannattaa näihin mainittuihin asioihin tutustua ja poimia niistä ne, jotka voisivat toimia omassa työssä. Tämä koskee koko ohjekirjaa. Jokaiseen yksilölliseen prosessiin kannattaa lähteä avoimin mielin ja hyödyntää ohjekirjaa niiltä kohdin, kuin se tuntuu omassa työssä toimivalta.

Kirjan kuvituksen teemana on käytetty erilaisia puita piirretyistä sukupuista luonnossa valokuvattuihin puihin. Luonnossa puut kasvavat monina eri lajeina ja jokainen lajinsa edustaja omana yksilönään. Se, minkä toinen katsoja näkee kauniina, saattaa toisen silmään olla vinoon kasvanut tai liian lyhyt. Joskus puihin kasvaa erilaisia patteja tai ne joutuvat kasvattamaan juurensa hyvin vaativassa maaperässä. Tämän kirjan puiden avulla on haluttu tuoda esille ajatusta, että me kaikki olemme osa jotakin suurempaa, kuitenkin omina yksilöinä. On hyvä tuntea omat juurensa, mutta niitä tuntemattakin on mahdollista kasvaa. Joskus puun varteen tulee kasvun aikana erilaisia muhkuroita. Joskus puu menettää oksiaan tai kasvaa erilaisen esteiden vuoksi vinoon. Kun vinoon kasvanutta puuta katsoo monelta eri suunnalta, löytyy varmasti kulma, josta katsottuna vinokin puu on kaunis!

Lapsella on oikeus tietää ja tuntea vanhempansa. Kannattaa siis lähteä rohkeasti ja avoimin mielin yhteydenottoprosessiin silloin, kun lapsi on siihen valmis. Huolellisesti suunniteltu yhteydenottoprosessi tarvittavine tukineen kantaa varmasti matkan varrella myös mahdollisten vastoinkäymisten yli.

TULEVAISUUDEN NÄKYMÄ

Mitä tästä aihepiiristä on luvassa jatkossa? Toivottavasti aihe on koskettanut jollain tavalla lastensuojelun työntekijöitä – vähintään niin, että tämän kirjan lukeminen herättää uusia ajatuksia. Toivotaan, että keskustelu aiheesta lisääntyy lastensuojelutyöntekijöiden kautta myös osaksi julkisempaa keskustelua. Olisi erittäin hyvä saavutus, jos tällaiset vaikeasti hinnoiteltavat asiat otettaisiin jatkossa huomioon lastensuojelulaitosten laatukriteereissä ja kuntien kilpailutuksissa. Toivottavasti ohjekirja palvelee soveltuvien osin myös perhehoitoa ja avohuollon sosiaalityötä esimerkiksi perheneuvoloissa tai herättää niidenkin piirissä uutta keskustelua aiheesta.

Yhtenä tulevaisuuden vaihtoehtona lastensuojelun sijaishuollossa voidaan jatkossa nähdä avoin adoptio. Se on Suomessa vielä melko tuntematon käsite. Avaimessa adoptiossa lapsi säilyttää yhteyden myös biologisiin vanhempiin. Aihetta ovat kirjoituksissaan sivunneet muun muassa Puustinen-Korhonen & Pösö (2010) ja Pasanen (2012). Uusi adoptiolaki tuli voimaan Suomessa 1.7.2012. Se mahdollistaa yhteydenpidon lapsen ja hänen aikaisemman vanhemman välillä. Yhteydenpitosopimus voidaan vahvistaa tuomioistuimessa samaan aikaan adoption vahvistamisen kanssa (Pasanen 2010, 6–8). Avaimen adoption myötä kadonneita biologisia vanhempia voisi jatkossa olla mahdollisesti jonkin verran vähemmän.

Reilusta 50 esimerkkitapauksesta noin viidennes oli sellaisia, jotka koskivat maahanmuuttajalapsia tai -perheitä, monikulttuurisia perheitä tai tilanteita, joissa toinen vanhempi oli Suomen rajojen ulkopuolella. Haastatteluissa kävi ilmi, että työntekijät olettivat vastaavien tapausten mahdollisesti lisääntyvän jatkossa. Avarakatseisuutta, vieraiden kulttuurien tuntemusta ja kielitaitoa voidaan jatkossa tar-

vita yhä enemmän myös lastensuojelutyössä. Monikulttuurisuus ja maan rajojen yli työskenteleminen tuovat kadonneen vanhemman yhteydenotto prosessiin vielä omat lisähaasteensa.

Lähivuosina tätä aihetta tullaan tutkimaan lisää väitöskirjatutkimuksessa. Tähänastiset tulokset kuvaavat työntekijöiden näkemyksiä asiasta. Olisi myös mielenkiintoista kuulla lasten ja vanhempien ajatuksia. Myös aiemmin mainittujen on-off-vanhempien osuus jäi kiinnostamaan. Millaisista ajanjaksoista ja vanhempien määristä on kyse? Onko vanhempien katoamisen laadulla merkitystä lapsen kasvu- ja kehitykselle? Väitöskirja tuo toivottavasti tähän aiheeseen lisätietoa ja nostaa sitä edelleen lastensuojelun keskusteluun.

Kiitos teille kaikille projektin kautta tutuiksi tulleille työkavereille, ohjausryhmälle ja yhteistyökumppaneille, jotka olette kulkeneet projektin rinnalla tai kohdanneet sen jossakin vaiheessa. Suuret kiitokset ohjekirjan tekstin lukemisesta ja hyvistä kommentteista Pesäruu ry:n kehittämispäällikkö Sari-Anne Paasolle, Lastensuojelun Keskusliiton erityisasiantuntija Reetta Peltoselle ja EIJÄ ry:n toiminnanjohtaja Kai Laitiselle sekä järjestösihteeri Petra Kohoselle. Erityisen kaunis kiitos kaikille teille lastensuojelulaitosten työntekijöille, jotka olette omalta osaltanne osallistuneet tämän ohjekirjan luomiseen joko vastaamalla kyselylomakkeeseen, osallistumalla haastatteluun tai osallistumalla kumpaankin edellä mainittuun. Haastatteluista kertyi valtavasti tärkeää aineistoa, joka ei tule esille vielä tässä ohjekirjassa. Kaikki kerätty materiaali tulee kuitenkin hyödynnettyä muutaman vuoden sisällä väitöskirjatutkimuksessa, jossa pohdin tätä samaa teemaa syvemmin. Kiitos, että olette jakaneet omat tietonne, ajatuksenne ja kokemuksenne aiheesta! Lopuksi haluan kiittää Tampereen yliopiston sosiaalityön professoria Tarja Pösöä, joka johdatti minut tämän projektin pariin ja on ollut taustatukenani projektin ajan. Kiitos!

Tampereella 5.2.2013

Marjo Pajari

KIRJAN KUVAT JA TAULUKOT

Kuva 1: Paikkakunnat, joissa projektissa mukana olevilla lastensuojelulaitoksilla on toimipisteitä (s. 12)

Kuva 2: Sukupuu, jossa lapsella on tiedossa molemmat vanhemmat ja heidän sukunsa (s. 47).

Kuva 3: Sukupuu, jossa lapsi ei tiedä isän henkilöllisyyttä ja isän puolen suku puuttuu hänen elämästään (s. 47).

Kuva 4: Sukupuu, jossa lapsi tietää isän henkilöllisyyden, mutta isä ei tahdo tai pysty olemaan tekemisissä lapsen kanssa. Lapsella on kuitenkin yhteyksiä isän sukuun (s. 47).

Taulukko 1: Lapsen/nuoren sijoituksen kesto nykyisessä sijaishuoltopaikassa (s. 14)

Taulukko 2: Työntekijöiden työkokemus lastensuojelulaitoksessa (s. 17)

Taulukko 3: Lapsen oikeuksien sopimuksen artikkelit, jotka liittyvät kadonneeseen vanhempaan (s. 24)

Taulukko 4: Lastensuojelulain keskeisimpiä pykäläiä, jotka liittyvät lapsen kadonneeseen vanhempaan (s. 26)

Kirjan valokuvat ovat projektikoordinaattorin harastajaotoksia. Valokuvien on tarkoitus herättää ajatuksia siitä, että meitä ihmisiä, kuten puitakin, on monenlaisia ja kasvutarinamme ovat aina yksilöllisiä. Oppaan lyijypiirroksot on piirtänyt toiveiden mukaan mutta vapaalla luovuudella Inka Pajari, joka päivätyökseen työskentelee lähihoitajana. Kiitos!

KIRJALLISUUSLUETTELO

Arkimies, Ulla. 2008. Terveisiä sijaisperheestä: yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja.

Bardy, Marjatta (toim.). 2011. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja (toim.). 2000. Elämäni tarina: lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.

Bardy, Marjatta. 2001. Pikkulapsen sijoittaminen oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) Eriarvoisen lapsuus. Porvoo: WSOY, 47–81.

Castren, Anna-Maija. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Helsinki: Gaudeamus.

Eronen, Tuija. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta Universitatis Tampereensis 1713. Tampere University Press.

Heino, Tarja. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes.

Holmberg, Tiina. 2000. Lapset ja perheväkivalta: opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Helsinki: Lasten Keskus.

Holmberg, Tiina. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten Keskus.

- Huttunen, Jouko.** 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä.** 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteesta. *Duodecim* 2010; 126:499–505.
- Hämäläinen, Pekka.** 2010. Isä ja minä: ainutlaatuinen ihmissuhde hyvässä ja pahassa. Helsinki: Minerva.
- Ijäs, Kirsti.** 2009. Sukupuu. Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen. Helsinki: Kirjapaja.
- Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja** (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura: Helsinki.
- Jallinoja, Riitta.** 2009. Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Print.
- Jokinen, Seppo.** 2008. Isänikävä. Toim. Raija Kuusinen. Hämeenlinna: Päivä.
- Kasanen, Tuula.** 2006. Kenen lapsi? Helsinki: Otava.
- Kaskinen, Anna-Mari.** 2005. Koti kahdessa sydämessä, kun äiti ja isä eroavat. Helsinki: Kirjapaja.
- Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja.** 2008. Erityinen huolenpito koulu-koodeissa. Stakes raportteja 36/2008.
- Kiiskinen, Pirjo & Eskelinen Tuija** (toim.) 2010. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18.
- Kitinoja, Manu.** 2005. Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.
- Koisti-Auer, Anna-Liisa.** 2002. ”...vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa”. Huostaanottokriisin selvittely – projektin loppuraportti. Espoo: SOS-lapsikylä.
- Laakso, Riitta.** 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. *Acta Universitatis Tamperensis*; 1444, Tampere University Press.
- Laiho, Saara.** 2003. Et ole yksin Pikku-Kurre. Helsinki: Lasten Keskus.
- Laiho, Saara.** 2000. Urhea Pikku-Nalle. Helsinki: Lasten Keskus.
- Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja.** 2011. Hetemäki, Inka (toim.). Unicef Suomi. Helsinki: Edita.
- Lapsen oikeuksien sopimus.** 1994. 2. korjattu painos. Ulkoasiainministeriön julkaisuja.
- Lehto-Salo, Pirkko.** 2011. Koulukotisijoitus. Nuoren toinen mahdollisuus? Mielen-terveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämisshaasteena. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 414.
- Leppä, Asta.** 2009. Pojat vailla isää. Helsingin Sanomat 5.7.2009, Sunnuntai, C1–C2.
- Liimatainen, Eija.** 2012. Ilman isää kasvaminen perheterapeuttisesti tarkasteltuna: vaikutuksia ja hoitomahdollisuuksia. *Perheterapia* 28 (4), 32–42.

- Luoma-aho, Veera.** 2009. Tytölle isä on harjoittelurakkaus. Helsingin Sanomat 5.7.2009, Sunnuntai, C2.
- Makkonen, Kikka.** 2008. Minusta jää jälki. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Vankilakulttuuri-sarja 1/2008.
- Malmberg, Ilkka.** 1996. Silitysaudan mäkikotkat. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.) Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 294–309.
- Marjomaa, Paula & Laakso, Milja.** 2010. Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 17.
- Mayow, Liisa.** 2011. Huostaanotto ei ole häpeä. Aamulehti 26.10.2011, Näkökulma, B 16.
- Minun kirjani.** 2005. Hakkarainen, Pirjo & Huusko, Riikka & Luomala, Juha & Maula, Raija (toim.). Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry. Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio.
- Minun kirjani – ohjeet aikuisille.** 2005. Barkman, Johanna & Hakkarainen, Pirjo & Luomala, Juha & Huusko, Riikka & Maula, Raija. Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry. Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio.
- Myllärniemi, Jorma.** 2010. Mieheksi ilman isää. Helsinki: Kirjapaja.
- Nyqvist, Mikael.** 2010. Päivää, isä. Helsinki: Avain.
- Oksi-Walter, Päivi & Roos, Jonna & Viertola-Cavallari, Ritva.** 2009. Monikulttuurinen perhe. Helsinki: Arkki.
- Paajanen, Pirjo.** 2007. Perhebarometri 2007: mikä on minun perheeni? Suomalaisien käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Helsinki: Väestöliitto, väestöntutkimuslaitos.
- Pajari, Marjo.** 2013. Kadonnutta vanhempaa etsimässä -projektin loppuraportti.
- Palletvuori, Kaarina.** 2011. Kuvittelin isän mieleisekseni. Kotiliesi 21, 28–32.
- Pasanen, Kaarina.** 2012. Avoin adoptio, riski vai rikkaus? Pelastakaa Lapset 3, 4–9, 44.
- Piha, Tiina.** 2011. Lastensuojelun keskusliiton toiminnanjohtaja Seppo Sauro: Perhemuoto ei ole huostaanoton syy. Supliikki 2, 12–13.
- Pölkki, Pirjo.** 2008. Uusi mahdollisuus: Millaista aikuisen tukea sijaishuollossa oleva nuori tarvitsee identiteetilleen? Teoksessa Lahikainen, Riitta & Punamäki, Raija-Leena & Tamminen, Tuula (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY, 160–182.
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja.** 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Lastensuojelun Keskusliitto & Kuntaliitto & Lapsiasiavaltuutettu. Helsinki: Kuntatalon paino.

- Pösö, Tarja.** 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakes. Tutkimuksia 133.
- Raittinen, Kaisa & Sutinen, Päivi.** 2008. Huonetta vai sukua? Elämää uusperheessä. Helsinki: Kirjapaja.
- Rauhaniemi, Sirpa.** 2012. Erolapsista jopa kaksi kolmesta menettää yhteyden vanhempaan. Aamulehti. 19.6.2012, A 06.
- Reinikainen, Sarianna.** 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224.
- Riutta, Ulla.** 2004. Eron lapset: eronneiden vanhempien lapset kertovat eron seurauksista elämässään ja selviytymisestään. Hämeenlinna: Päivä.
- Räinä, Jenni.** 2011. Minne isät menivät? Aamulehti, su /Asiat-liite 13.11.2011, 14–16.
- Saastamoinen, Kati.** 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Editat.
- Savolainen, Miina.** 2008. Maailman ihanin tyttö – The Loveliest Girl in the World. Helsinki: Blink Entertainment.
- Sinkkonen, Jari.** 2011. Elämäni poikana. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, Jari.** 2003. Yhdessä isän kanssa. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam.** 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam.** 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet. Helsinki: WSOY.
- Solantaus, Tytti.** 2008. Käsikirja nuorille, joiden äidillä tai isällä on mielenterveyden ongelmia. Toimiva lapsi & perhe / Stakes, Omaiset mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistys ry. Vantaa: Käpylä Print.
- Sosiaalipalveluiden ja -etuuksien lainsäädäntö.** Lakikokoelmat 2011. Toim. Sari Korhonen. Helsinki: Editat Publishing.
- Tarpila, Johanna.** 1996. Juholla on kaksi kotia: puhutaan avioerosta lapsen kanssa. Lastensuojelun Keskusliitto. Helsinki: Otava.
- Törrönen, Marjatta & Vauhkonen, Teemu.** 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä ry, Forssa Print.
- Valkonen, Leena.** 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempi-suhteet. Tutkimuksia /Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Stakes.
- Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (toim.).** 2012. ”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Emilia

Emilia on Åsa Arnehedin elokuva vuodelta 2008. Se kertoo tilanteesta, jossa toinen lapsen vanhemmista on vankilassa. Elokuva on alun perin ruotsalainen, mutta siitä on tehty suomalainen versio. Elokuva on saatavana DVD:llä, ja siihen liittyy myös ohjaajan käsikirja. Käsikirjassa on muun muassa keskustelupohjia elokuvan juonen mukaan sekä harjoituksia pienemmille lapsille ja nuorille. Käsikirjan lopussa on viitteitä, joista löytyy lisätietoa aiheesta. Suomenkielisestä toteutuksesta vastaa Boomout Productions ja tuotannosta Boomout Productions yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Elokuva ja opaskirjaa voi tiedustella Kriminaalihuollon tukisäätiöltä (Krits).

www.krits.fi

Ikuisesti sinun

Elokuva kertoo huostaan otettujen lasten, heidän syntymävanhempiensa ja sijaisvanhempiensa kautta rakkaudesta ja kiintymyksestä. Elokuvasa seurataan kolmea eri tarinaa: pienen lapsen saapumista vastaanottokotiin, teini-ikäisen tytön elämää sijaisperheessä sekä viisi vuotta sijaisperheessä asuneiden sisarusten muuton valmistelua takaisin biologisen äidin luokse. Elokuvan on käsikirjoittanut ja ohjannut Mia Halme. Elokuva sai muun muassa vuoden 2011 Jussi-palkinnon parhaana dokumenttielokuvana.

www.avanton.fi/ikuisestisinun

Tie pohjoiseen

Tie pohjoiseen on Mika Kaurismäen ohjaajama ja käsikirjoittama elokuva vuodelta 2012. Se kertoo isästä, joka yli 30 vuoden jälkeen tapaa poikansa. Yhdessä he tekevät matkan kohti pohjoista. Matkan aikana he puhuvat menneisyydestään ja tulevaisuudestaan sekä kohtaavat eri ihmisiä. Elokuvan tunnussävelmä "Tuomittuna kulkemaan" on Vesa-Matti Loirin ja Samuli Edelmannin duetto, jonka on säveltänyt ja sanoittanut Juha Tapio.

<http://www.ses.fi> / elokuvat / pitkät fiktiot: valmistuneet / Tie pohjoiseen

Tummien perhosten koti

Tummien perhosten koti on suomalainen elokuva vuodelta 2008. Se perustuu Leena Landerin samannimiseen romaaniin. Elokuva on kuvattu Turun Kulhonsaaressa, jossa on aikanaan sijainnut Kulhon poikakoti. Myös kirjan tapahtumat sijoittuvat kyseiseen poikakotiin. Elokuvan on ohjannut Dome Karukoski. Elokuva on palkittu Festroia International Film Festival -tapahtumassa Portugalissa 2009.

http://www.solarfilms.com/elokuvat/kaikki/tummatperhoset/fi_FI/tuotantotiedot/

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä – asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun Keskusliitto 2008.

Sanna Heikkilä-Daskalopouloksen selvitys maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden palvelutarpeista sekä siitä, miten niihin on pyritty vastaamaan. Taustalla on kysymys siitä, onko maahanmuuttajataustaisten lasten lastensuojelun tarve valtaväestöä suurempi. Selvitys on ladattavissa Lastensuojelun Keskusliiton sivuilta oikeasta linkistä teoksen nimellä.

<http://www.lskl.fi/tiedottaa/julkaisut>

Sosiaaliportti / Lastensuojelun käsikirja / Työprosessi / Erityiskysymykset / Vanhemman vankeusrangaistus

Sosiaaliportti / Lastensuojelun käsikirja / Työprosessi / Erityiskysymykset / Maahanmuuttajat lastensuojelun asiakkaina

www.sosiaaliportti.fi

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 20.11.1989

www.unicef.fi / Lapsen oikeuksien sopimus (LOS)

